

**ЛІМ**

# Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№23 (5079) 19 чэрвеня 2020 г.

ISSN 0024-4686

16+

Таямніца  
Янкі  
Купалы  
стар. 5

Сонца  
жаночай  
лірыкі  
стар. 6

Псіхалогія  
ўнутранага  
і знешняга  
стар. 15

## Голас тугі ды шчасця

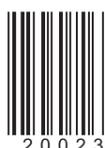


Калаж Віктара Калініна.

З песняй чалавек заўсёды. Спакон вякоў яна была неад'емнай часткай паўсядзённага жыцця: працы і адпачынку, радасці і смутку. Сотні тысячагоддзяў таму, уразіўшыся прыгажосцю птушыных спеваў, журчаннем стромкай ракі, пошумам ветру ў галінах магутных дрэў, заўважыўшы світалную палітру сонечных адценняў альбо няўцяямную тугу захаду, пераднавальнічную трывогу прыроды альбо лагоду веснавой раніцы, паспрабаваў чалавек выказаць паўнату сваёй душы, якая толькі стала на шлях сталення.

Развіваўся пясняр, сталела і песня, прайшла разам з ім шлях ад эвалюцыйнага маленства да вышынь дасканаласці майстэрства і віртуознасці. Убірала ў сябе радасць і боль, захапленне і горыч, шчасце і тугу... Уся яе паўнота і неабсяжнасць выяўляецца часам у галасах тых, хто прыходзіць на гэтую зямлю ўпрыгожыць сабою свет... «Нашто каласы, калі няма васількоў», — сказаў аднойчы Максім Багдановіч. «Лявоніху», «Зялёны дубочак» ды іншыя народныя матывы ўпершыню вывеў на эстрадную сцэну сусветнага маштабу Міхась Забэйда-Суміцкі, адзін з найпрыгажэйшых беларускіх тэнараў...

ISSN 0024-4686



9 770024 468001 20023

Працяг тэмы на стар. 4 ►

## «ЛІМ»-акцэнт

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў народнага артыста СССР Юрыя Саломіна з 85-годдзем. «Дзякуючы яркаму таленту і выключнай індывідуальнасці вы стварылі незабыўныя мастацкія вобразы ў тэатры і кіно, заваявалі прызнанне сярод прафесіяналаў і шматмільённай глядацкай аўдыторыі, — гаворыцца ў віншаванні. — Упэўнены, што ваша шматгранная дзейнасць будзе і ў далейшым садзейнічаць умацаванню дружбы і культурнага супрацоўніцтва паміж нашымі народамі». Аляксандр Лукашэнка пажадаў Юрыю Саломіну доўгіх гадоў жыцця, добрага здароўя, шчасця і дабрабыту.

Дзяржава. Беларускае тэлеграфнае агенцтва запускае мультымедычны праект «3 гонарам у сэрцы», прысвечаны дасягненням суверэннай Беларусі ў розных сферах. За гады незалежнасці краіны пройдзены вялікі шлях развіцця, вынікі гэтага працэсу можа адчуць кожны беларус, распаўядае БелТА. Пасля развалу Савецкага Саюза мы змаглі не толькі захаваць краіну, але і прымножыць яе эканамічны патэнцыял, забяспечыць кожнаму грамадзяніну неабходны набор сацыяльных гарантый, умацаваць нацыянальную бяспеку. Голас Беларусі чуваць на аўтарытэтных міжнародных пляцоўках у многім дзякуючы мірным ініцыятывам кіраўніцтва краіны. Кожны выпуск праекта «3 гонарам у сэрцы» будзе раскаваць аб дасягненнях у развіцці пэўнай сферы: ад высокіх тэхналогій і нацыянальнай бяспекі да медыцыны і нацыянальнай культуры.

Свята. Заўтра ў Мірскім замку — фестываль гістарычнай кнігі «Кніжныя сустрэчы ў Мірскім замку». Арганізатары свята, у якасці якіх выступілі Міністэрства інфармацыі, Міністэрства культуры, Гродзенскі аблвыканкам, Карэліцкі райвыканкам, Гродзенскі філіял РУП «Белсаюздрук», музей «Замкавы комплекс Мір» і ААТ «Белкніга», чакаюць сустрэчы з чытачамі, для каго кніга — сябар, настаўнік, крыніца натхнення, паведамляецца на сайце Міністэрства інфармацыі. У выставачных залах музея наведвальнікаў чакае шмат цікавых экспазіцый. Шэраг актуальных пытанняў будзе разгледжаны падчас правядзення круглага стала «Замкавы комплекс "Мір" — аб'ект Сусветнай спадчыны ЮНЕСКА», прымеркаванага да 20-годдзя ўключэння аб'екта ў спіс Сусветнай культурнай і прыроднай спадчыны ЮНЕСКА. У мерапрыемстве возьмуць удзел вядомыя айчыныя гісторыкі, навукоўцы, прадстаўнікі грамадскасці.

Праект. У зале Славы Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны адкрылася выстаўка «Наша агульная Перамога». Экспазіцыя робіць акцэнт на ўнёсак усіх краін СНД у Вялікую Перамогу і раскавае пра ўдзел народаў Садружнасці ў бітвах за Маскву і Сталінград, на Курскай дузе, у беларускай наступальнай аперацыі «Баграціён» і Берлінскай аперацыі. З ініцыятывай арганізаваць выстаўку выступіў Савет пастаянных паўнамоцных прадстаўнікоў дзяржаў — удзельніц СНД пры статутных і іншых органах Садружнасці з нагоды 75-годдзя Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне, адзначылі ў прэс-службе Выканаўчага камітэта СНД. Праект быў падрыхтаваны пры садзейнічанні музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны і мемарыяльнага комплексу «Брэсцкая крэпасць-герой».

Тэатр. Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы аднавіў паказы спектакляў з 15 чэрвеня, паведамлілі ў тэатры. Адна з галоўных традыцый Купалаўскага — пачынаць сезон легендарным спектаклем «Паўлінка». Сёлета абставіны склаліся так, што Купалаўскі адкрываў сезон двойчы: другі раз — пасля двух месяцаў перапынку. Для таго, каб вяртанне глядачоў у тэатр стала сапраўдным святам, на галоўнай сцэне адбыўся паказ візіткі ў выглядзе спектакля «Паўлінка», распавялі ў тэатры. Па 30 чэрвеня ў Купалаўскім таксама пройдуць спектаклі «Рэвізор», «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях», «Пінская шляхта», «Першы», «Вешальнікі», «Кароль Лір», «Ураджай», «Людзі на балоце», «Зямля Эльзы», «Радзіва "Прудок"», «Не мой». Пры гэтым тэатр прытрымлівацца абавязковых мер бяспекі ў час спектакляў.

Афіцыйныя падзеі ад Інесы ПЕТРУСЕВІЧ

## незабыўнае

## ТРАГЕДЫЯ ЎСЯГО НАРОДА

Штогод 22 чэрвеня ў Беларусі адзначаецца Дзень усенароднай памяці ахвяр Вялікай Айчыннай вайны. Напярэдадні трагічнай даты, 21 чэрвеня, Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны прадставіць наведвальнікам тэатралізаваную літаратурна-дакументальную праграму «Той самы доўгі дзень у годзе».

Сцэнарый праграмы заснаваны на матэрыялах з фондаў музея, у асноўным — на лістах і ўспамінах удзельнікаў тых падзей. У мерапрыемстве возьмуць удзел навуковыя супрацоўнікі музея і артысты Драматычнага тэатра Беларускай Арміі. Дзея разгорнецца ў залах, тэматычна звязаных з пачаткам вайны і перыядам першых абарончых баёў.

Наведвальнікі музея змогуць ачуваць у атмасферу першага дня вайны, даведацца, што адчувалі ў гэтыя страшныя моманты жыцця Беларусі. Зразумейце іх разгубленасць і пачуцці, страх і боль страг, каб праз асабісты перажыванні і эмоцыі ўсвядоміць трагедыю ўсяго



Дыярама «Абарона Мінска 25—28 чэрвеня 1941 г.»

народа, — заклікае арганізатар праекта Таццяна Палітыка. Па заканчэнні праграмы наведвальнікі музея змогуць падзяліцца ўспамінамі пра сваіх сваякоў і знаёмых, якія перажылі вайну, і пакінуць запіс у «Кнізе ўспамінаў».

Міра ГУКОВІЧ

## прэзентацыя

## Дакументы эпохі

У сённяшніх рэаліях выдавецтвам дапамагае працаваць беларуская класіка, лічыць дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура» Аляксей Бадак. У гадавіну сканчэння Другой сусветнай вайны з'яўляецца шмат тэматычных выданняў. Пра навінкі «Мастацкай літаратуры» Аляксей Бадак распавёў падчас прымеркаванай да 75-годдзя Вялікай Перамогі прэзентацыі, якая прайшла ў прэс-цэнтры Дома прэсы.

— Многія выданні ўключаюць творы, ужо знаёмыя большасці чытачоў, — раскавае Аляксей Бадак. — Так, у серыі «Напісанае застаецца» выйшлі аповесці Васіля Быкава («Знак бяды»,

«Абеліск», «Жураўліны крык»). А 19-ты том серыі «Залатая калекцыя беларускай літаратуры», куды ўвайшлі творы 50 аўтараў, прысвечаны паэзіі перыяда Вялікай Айчыннай вайны.

Сярод унікальных выданняў — «Мы жылі ў буднях барацьбы...». Гэта дзённікі чатырох беларускіх пісьменнікаў: Міколы Лобана, які пайшоў на вайну яшчэ студэнтам («Перамога ўжо віда...»), Антона Алешкі, франтавога ўрача («І ў марах успамінаць усё...»), Пятра Валкадаева, які быў у партызанах («За Глускам у маладых барах...»), а таксама Вісарыёна Гарбука, які ён вёў на фронце з 1941 па 1945 год («Мой лёс не даў мне ціхага жыцця...»). Аляксей Бадак звярнуў увагу на тое, што немагчымаць вядзення дзённікаў падчас Вялікай Айчыннай вайны — факт, які час ад часу бярэцца пад сумнеў, таму што нейкіх афіцыйных дакументаў на гэты конт не было. Усё залежала ад абставін. І пашчасціла, што захаваліся сапраўдныя дакументы эпохі, якія нельга замяніць ні адным мастацкім творам, лічыць дырэктар выдавецтва.

Але пра Вялікую Айчынную вайну пішуць і сучасныя аўтары. Адзін з іх — старшыня Магілёўскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Аляксей Казека, сям'ю якога таксама напаткала трагедыя. У «Мастацкай літаратуры» пабачыла свет выданне «Песня роднай зямлі», якое складала выбраная лірыка, а таксама паэмы («Марыйка», «Медуніца»). Увайшлі ў зборнік і паэтычныя апавяданні «Час сяўбы» ды «Радоўка». Асноўныя тэмы ў творчасці Алясея Казека — родныя мясціны і жыццё сучаснай вёскі.

— Падчас напісання твора ідзе перасэнсаванне жыцця, нашага веку, насычанага падзеямі. І ўсё гэта кладзецца на душу... Калі творца не прапусціць нейкі эпізод праз сэрца, то на паперу не пакладзе, — падкрэслівае Аляксей Казека.

Між тым у выдавецтве «Мастацкая літаратура» запланаваны выхад серыі «Час паэзіі». Магчыма, некалькі выданняў пабачаць свет сёлета.

Яўгенія ШЫЦЬКА

## стасункі

## Знітаваныя з Вільняй

Лёсы герояў кнігі Вітаўтаса Жэймантаса шмат у чым падобныя. Заспеўшы развіццё беларускага нацыянальнага руху ў грамадскіх, культурных праявах, яны адбыліся як яркія асобы ў рэлігійным і літаратурным жыцці, асветніцтве.

Літоўскі публіцыст і празаік раскавае ў сваім зборніку пра Андрэя Зязюлю, Вінцука Адважнага, Адама Станкевіча і інш. Розныя энцыклапедычныя выданні ў дачыненні літаральна кожнага з іх пішуць пра тое, што святары, паэты, драматургі, публіцысты «праследваліся за ўжыванне беларускай мовы».

І вось у сталіцы Літвы пабачыла свет кніга нарысаў вядомага публіцыста і празаіка пра лёсы беларусаў, знітаваных з Вільняй, пра лёсы беларусаў, якіх варта помніць і на радзіме, на Гродзеншчыне, у іншых кутках нашай краіны.

«Родным духоўным словам» — так называецца кніга Вітаўтаса Жэймантаса. Дарэчы, публіцыст, аўтар празаічных выданняў для юнага чытача, перакладчык, В. Жэймантас з'яўляецца членам Саюза пісьменнікаў Беларусі. Ён неаднойчы прыязджаў у Мінск, бываў і ў Гродне. Не абмінае беларускую экспазіцыю і падчас традыцыйных вільнюскіх кніжных кірмашоў. Сярод твораў, перакладзеных В. Жэймантасам на літоўскую мову, — і проза Лідзіі Арабей.

Кніга пісалася не за адзін дзень. На працягу больш як дзесяці гадоў

пісьменнік даследаваў матэрыялы, якія праліваюць святло на жыццё ў Вільні знакамітых дзеячаў беларускай дыяспары, — Адама Станкевіча, Станіслава Глякоўскага, Андрэя Зязюлі, Янкі Быліны, Вінцука Адважнага, Уладзіслава Талочкі, Віктара Шутовіча, Вінцэнта Гадлеўскага. Асветнікі, літаратары, грамадскія дзеячы, яны і сталі героямі нарысаў у кнізе «Родным духоўным словам». Раней жыццяпісы нашых суайчынікаў друкаваліся на старонках літоўскіх перыядычных выданняў. Наклад гісторыка-публіцыстычнага зборніка Вітаўтаса Жэймантаса не такі і вялікі — 300 асобнікаў. Але, несумненна, кніга добрага сябра Беларусі з Вільнюса — цёплы, шчыры штрышок у развіцці беларуска-літоўскага літаратурнага пабрацімства.

Сяргей ШЫЧКО

вернісаж

# НА БЕРАГАХ ВІЛІ

Музей «Лошыцкая ся-  
дзіба» працягвае ў  
анлайн-фармаце выстаўку  
«Нальшанскія сустрэчы».  
У суполках музея ў «Фэйсбук»  
і «УКантакце» ёсць магчымасць  
убачыць 55 жывапісных і  
графічных твораў, а таксама  
прайсці анлайн-квэст, паве-  
дамляюць арганізатары.  
Выстаўка «Нальшанскія  
сустрэчы» — расповед ма-  
стакоў, удзельнікаў мастац-  
ка-літаратурнага пленэру па  
жывапісных мясцінах ракі  
Вілі ў 2019 годзе. Да маста-  
коў далучыліся беларускія

паэты і барды. Сярод аўтараў  
«Нальшанскіх сустрэч» — за-  
служаныя дзеячы мастацтваў  
Рэспублікі Беларусь Віктар  
Барабанцаў і Віктар Нямцоў,  
лаўрэат прэміі «За духоўнае  
адраджэнне» Алесь Суша,  
вядомыя мастакі міншчы-  
ны — Анатоль Бяляўскі, Вік-  
тар Мікіта, Галіна Беганская,  
Кастусь Качан, Таццяна Ласка  
і Эдуард Мацюшонак.  
Нальшанскі край над-  
звычай шырока раскрыўся  
ў творчасці аўтараў, творы  
якіх сталі часткай дадзенай  
экспазіцыі. Арганізатары ан-

лайн-праекта распавядаюць,  
што Віктар Мікіта ўвасобіў у  
творах міфы і легенды краю,  
прысвяціў шэраг работ вя-  
скоўцам, а Віктар Барабанцаў  
стварыў партрэт Вацлава Гра-  
жуля, цяпер адзінага ветэрана  
Вялікай Айчыннай вайны, які  
жыве ў Жодзішках. Анатоль  
Бяляўскі засяродзіў увагу на  
дрэвах-волатых Нальшанскага  
краю, а Кастусь Качан пака-  
заў прыгажосць і паэзію бе-  
ларускай прыроды. У фокусе  
ўвагі Таццяны Ласкі і Галіны  
Бяганскай — цёплыя пейза-  
жы. Эдуард Мацюшонак



прысвяціў свае работы стара-  
даўнім мястэчкам паўночна-  
заходняй Беларусі.  
**Яўгенія ШЫЦЬКА**

«ЛіМ»-люстэрка

Сёлетні XXIX Міжнародны фестываль мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску» пройдзе з 16 па 20 ліпеня ў 4-дзённым *open-air* фармаце, паведаміў журналістам міністр культуры Беларусі Юрый Бондар. Мерапрыемствы будуць праходзіць толькі на адкрытых пляцоўках. «Свята мастацтва і сяброўства «Славянскі базар» — равеснік суверэннай і незалежнай Беларусі. За гэтыя гады ён стаў сапраўднай жамчужынай міжнароднага фестывальнага руху, візіткай краіны і культурным брэндам Рэспублікі Беларусь. «Праз мастацтва — да міру і ўзаемаразумення» — жыццесцвярдзальная ідэя, закладзеная ў канцэпцыю «Славянскі базар» ў год заснавання, і сёння застаецца актуальнай і сучаснай. Магчыма, нават больш актуальнай і сучаснай, чым дзесяцігоддзі таму», — падкрэсліў Юрый Бондар.

Анлайн пройдзе сёлета V Міжнародны фестываль фатаграфіі «ФотаКрок» імя Сігізмунда Юркоўскага. Пра тое, што фестываль у Віцебску правядуць у анлайн-рэжыме 25—28 чэрвеня, напісаў на сваёй старонцы ў «Фэйсбук» дырэктар фестывалю Васіль Пруднікаў. У праграме — конкурс «Мае дарогі», выстаўкі і творчыя сустрэчы з майстрамі фатаграфіі з Беларусі, Расіі, Украіны, Латвіі і Польшчы. Удзельнікі свята таксама змогуць паказаць свае работы прафесійным фатографам, пройдзе бліц-конкурс і ўзнагароджанне. Усё будзе арганізавана праз прамыя эфіры, анлайн-трансляцыі з Віцебска, Масквы, Санкт-Пецярбурга, Рыгі, Варшавы, Адэсы і іншых гарадоў. «Гэта незвычайны фармат, але па-свойму цікавы. Спадзяёмся, ён застанецца ў гісторыі як унікальны прэцэдэнт, паколькі фестывальную абстаноўку, ды яшчэ ў Віцебску, не заменіць ніякімі звышправаднымі тэхналогіямі», — адзначае Васіль Пруднікаў.

Кнігі беларускага пісьменніка Андрэя Рываго Нікіфаровіча трапілі ў лонг-ліст расійскай прэміі «Просветитель», паведаміў афіцыйным сайце прэміі. Абедзве кнігі выйшлі летась у Мінску ў выдавецтве «Дыкурс». Як звычайна, у лонг-ліст увайшлі 25 кніг. Сёлета аргкамітэт выбіраў з больш чым 170 навукова-папулярных выданняў, дасланных на конкурс. Кароткі спіс прэміі «Просветитель» будзе абвешчаны 17 верасня. Прэмія ўручаецца з 2008 года за найлепшы навукова-папулярны твор на рускай мове.

Кінастудыі «Союзмультфильм» і французская *Cyber Group* стварылі сумесную кампанію *Cyber Soyuz Junior*, гаворыцца ў матэрыяле «ИТАР-ТАСС». Кампанія будзе займацца вытворчасцю анімацыйных мультсерыялаў і поўнаметражных фільмаў у тэхніцы 2D для дашкольнай аўдыторыі. «Супрацоўніцтва з такім партнёрам, як *Cyber Group Studios*, — стратэгічна важная веха ў гісторыі развіцця кінастудыі «Союзмультфильм» — найстарэйшай расійскай кінастудыі з багатымі традыцыямі аўтарскай школы. Праца з французскімі калегамі, сапраўднымі прафесіяналамі ў галіне анімацыйнай індустрыі, дае бяспечны вопыт прадзюсавання праектаў сувետнага ўзроўню. Упэўнена, што разам мы зможам ствараць сапраўды незвычайныя мультсерыялы і поўнаметражныя фільмы, якія стануць флагманамі сусветнай індустрыі і палюбяцца дзецім ва ўсім свеце», — сказала старшыня праўлення «Союзмультфильма» Юліяна Слэшчава.

Прэм'ера фільма «Мы» рэжысёра рамана-антыўтопіі Яўгена Замяціна, запланавана на 2021 год, паведамляе «ИТАР-ТАСС». Раман «Мы» працягвае заставацца класікай і значным сацыяльным творам, узнікаючы надзвычайна тэмы нават праз 100 гадоў. «Мне важна было перанесці на экран дух кнігі і не ператвараць фільм у пасрэдную фантастыку, дзе ўся ўвага засяроджана на адных толькі спецэфектах», — падкрэсліў рэжысёр. Пры падрыхтоўцы праекта рэжысёр наведаў горад Лебядзянь, дзе правёў дзяцінства аўтар, і дом-музей Замяціна. Ён таксама пазнаёміўся з траюраднай пляменніцай пісьменніка Нінай Замяцінай. Яна адной з першых убачыла матэрыялы фільма і высока ацаніла праект.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКА

акцыі

## Жывая музыка — вяскоўцам

Артысты як ніколі засумавалі па блізкіх стасунках з апублікай, а слухачы — па жывой музыцы. Рэспубліканскі праект Міністэрства культуры «Майстры мастацтваў — працаўнікам вёскі» пройдзе сёлета ў некалькі этапаў, пашырыць сваю геаграфію і распачнецца ўжо заўтра, а не ў жніўні, як было раней.

У акцыі бяруць удзел любімыя многімі народныя калектывы і салісты Беларускай дзяржаўнай філармоніі: Беларуска дзяржаўны ансамбль народнай музыкі «Свята» (мастацкі кіраўнік Вячаслаў Статкевіч), фальклорная група «Купалінка» (мастацкі кіраўнік народная артыстка Беларусі Алена Цялькова), вакальны ансамбль «Камерата» (мастацкі кіраўнік Вольга Вараб'ева). Ансамбль салістаў пад кіраўніцтвам Ігара Іванова выступіць сумесна з салістамі філармоніі Нэлі Душчынскай і заслужаным артыстам Рэспублікі Беларусь Уладзімірам Радзівілавым. У праграмы артыстаў уключаны песні і танцы, блізкія і дарагія жыхарам вёсак.

Пастаянная традыцыя штогадовага праекта — арганізацыя пляцовак для выступленняў пад адкрытым небам. Цяпер такія канцэрты будуць асабліва актуальныя і дазваляць слухачам бяспечна атрымаваць асалоду ад жывой музыкі.

Канцэрты пройдуць у Нясвіжскім, Лідскім, Светлагорскім, Валожыцкім, Бабруйскім, Ельскім, Дзяржынскім, Смалявіцкім, Ляхавіцкім і Мінскім раёнах.

**Міра ІЎКОВІЧ**

між іншым

## Найлепшы спадарожнік — поспех

Шаснаццаць гадоў упэўнена вядзе юных выхаванцаў па краіне песні педагог дадатковай адукацыі Чашніцкага раённага цэнтра дзяцей і моладзі Юлія Зінкевіч. У вакальнай студыі «ДоМіСолька», якой яна кіруе, займаецца больш як паўсотні школьнікаў.

Два гады таму аб'яднанне атрымала статус узорнага. «ДоМіСолька» — удзельнік і прызёр фестывалю-конкурсаў рознага ўзроўню. Яе выканаўцаў ведаюць у Беларусі і па-за межамі нашай краіны. Добрае папаўненне ў скарбонку дасягненняў дзіцячага калектыву прынес і гэты год.

Вясной вакалісты сярэдняй групы студыі бралі ўдзел у Міжнародным шматжанравым фестывалі-конкурсе «Акорд поспеху». Узрост удзельнікаў — ад 3 да 18 гадоў. За перамогу, акрамя вакалістаў, змагаліся выканаўцы-інструменталісты, юныя тэатралы. Фэст праводзіўся па

відэазапісах на некамерцыйнай аснове ў Санкт-Пецярбургу. Ацэньвала канкурсантаў журы, у склад якога ўвайшлі вядомыя дзеячы культуры, лаўрэаты міжнародных конкурсаў і фестывалюў з Расійскай Федэрацыі.

Чашнічане прадставілі нумар пад назвай «Cups» (кавер-версія трэка амерыканскай спявачкі Ганны Кендрык) і сталі абсалютнымі пераможцамі ў намінацыі «Эстрадны вакал. Ансамбль». Іх сапернікамі былі вакалісты з Расіі, Эстоніі, Украіны, Літвы, Беларусі.

Салістка калектыву Ганна Авіжа — лаўрэат III ступені ў намінацыі «Эстрадны вакал. 13—15 гадоў». Яна выступала з кампазіцыяй вядомай спявачкі *Billie Eilish*.

За выдатную падрыхтоўку канкурсантаў кіраўнік студыі «ДоМіСолька» Юлія Зінкевіч атрымала падзяку аргкамітэта.

**Ірына ТОРБІНА**

зваротная сувязь

## Пунсовая кветачка на роднай мове

Канал «Культура» Беларускага радыё запрашае слухачаў літаратурна-мастацкія і пазнавальныя праекты. У суботу і нядзелю ў праекце «Паэтычная раница» прагучаць радыёкампазіцыі паводле вершаў Змітрака Марозава і Ніны Мацяш. Праграма «Паэзія XXI стагоддзя» прапануе творчасць Таццяны Сівец.

Публіцыстычныя праекты выхаднага дня «Кнігалюбу» і «Запрашаем у кнігарню» пазнаёмяць з літаратурнымі падзеямі і кніжнымі на-

вінкамі. У апошнім прагучыць агляд што ты днёвіка «ЛіМ». У нядзелю ў радыёверсіі праграмы «Суразмоўцы» слухайце гаворку Навума Гальпяровіча з паэтам Уладзімірам Мазго.

У «Літаратурнай анталогіі» з панядзелка да пятніцы агучваюцца старонкі кнігі Івана Шамякіна «Трывожнае шчасце», у «Радыёбібліятэцы» з 23 чэрвеня — апавесці Васіля Быкава «Трэцяя ракета».



«Літаратурныя гісторыі» ў выхадныя ў вячэрні час прапануюць апавяданне Ксеніі Крывецкай «Надвор'е змяняецца» і навелу Лукаша Калюгі «Вам знаёмая», а таксама апавяданне Аркадзія Аверчанкі «Мазаіка» і навелу Леаніда Левановіча «Футэрка».

У межах праграмы «Радыётэатр. Лепшае» ў суботу прагучыць радыёверсія спектакля Купалаўскага тэатра «Пунсовая кветачка» паводле

рускай народнай казкі ў запісе Сяргея Аксакава. Нядзельным вечарам прыхільнікаў тэатра чакае радыёспектакль «Вячэра» паводле Яўгена Шабана.

Штовечар а 21 гадзіне для маленькіх слухачоў на «Культуры» выходзіць «Вячэрняя казка», а па буднях у праекце «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя» гучаць чарговыя старонкі кнігі Паўла Місько «Навасёлы».

**20 чэрвеня** 70 гадоў спаўняецца Уладзіміру Шпадаруку, паэту.

**20 чэрвеня** — 110 гадоў з дня нараджэння Канстанціна Сімянова (1910—1987), дырыжора, народнага артыста СССР.

**20 чэрвеня** — 95 гадоў з дня нараджэння Эдмунда Піно (сапр. Шнейдэрман) (1925—1999), артыста балета.

**20 чэрвеня** 70-гадовы юбілей святкуе Надзея Буракова (Буранава), пісьменніца.

**20 чэрвеня** — 75 гадоў з дня нараджэння Вольгі Грыдзінай (1945—2012), майстра дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

**21 чэрвеня** — 200 гадоў з дня нараджэння Браніслава Залескага (1820—1880), мастака, пісьменніка.

**21 чэрвеня** — 90 гадоў таму быў заснаваны Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны.

**21 чэрвеня** — 85 гадоў з дня нараджэння Нінэль Багуслаўскай (1935—2018), эстраднай спявачкі, заслужанай артысткай БССР.



**22 чэрвеня** 80-годдзе адзначае Святлана Цярэнцьева, майстар дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

**23 чэрвеня** 60 гадоў спаўняецца Аляксандру Каранеўскаму, паэту, мастаку-афарміцелю.

**23 чэрвеня** — 80 гадоў з дня нараджэння Аляксандра Шастакова (1940—2013), жывапісца, педагога.

**23 чэрвеня** 70-гадовы юбілей святкуе Таццяна Арцёмава, майстар дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

**24 чэрвеня** — 165 гадоў з дня нараджэння Мікалая Кулябі-Карэцкага (1855—1924), грамадскага дзеяча, паэта, публіцыста.

**24 чэрвеня** — 120 гадоў з дня нараджэння Кузьмы Чорнага (Мікалая Рамановіча) (1900—1944), празаіка, драматурга, публіцыста, перакладчыка.

**25 чэрвеня** — 115 гадоў з дня нараджэння Петруся (Пятра) Броўкі (1905—1980), паэта, празаіка, перакладчыка, лібрэтыста, грамадскага дзеяча, заслужа-

нага дзеяча навукі БССР, народнага паэта Беларусі.

**25 чэрвеня** — 105 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Глазава (1915—1980), спевака, заслужанага артыста БССР.

**25 чэрвеня** — 85 гадоў з дня нараджэння Леаніда Пякарскага (1935—2001), кінааператара.

**25 чэрвеня** 80-годдзе адзначае Віктар Стральчэня, спявак, заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь.

**26 чэрвеня** 85 гадоў спаўняецца Рыме Маленчанцы, актрысе, педагогу, заслужанай артысткай БССР.

**26 чэрвеня** 70-гадовы юбілей святкуе Пётр Лук'яненка, жывапісец.

Калектыв Гродзенскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі выказвае шчырыя спачуванні кіраўніку Гродзенскага гарадскога літаратурнага аб'яднання «Надзея» паэтэсе Святлане Глямбоцкай з прычыны смерці БАЦЬКІ.

# РАДАСЦЬ У ПЕСНЯХ

## Да 120-годдзя Міхася Забэйды-Суміцкага

«...Сапраўднаю маёю моваю сталася песня, якой я прысвяціў амаль усё сваё жыццё. Я мусіў ахвярна і многа працаваць, каб гэта песня гаварыла больш і лепей, чым мова звычайная. Вясельны кампаніі былі не для мяне. Не маючы добрага здароўя, я мусіў трымацца далей ад людзей, каб мог як найлепш падрыхтавацца і даць людзям больш радасці сваімі песнямі, сваім скромным мастацтвам...» — так напісаў Міхась Іванавіч Забэйда-Суміцкі ў лісце да Зоські Верас амаль напрыканцы жыцця. Чытаю яго лісты да сяброў, яго кароткія ўспаміны, вывучаю дакументы яго архіва і прыходжу да думкі, што жыццё нашага слаўнага артыста лёс адмыслова тварыў нам у навучанне як прыклад чалавечых пакут, але і прыклад волі да жыцця, злучанай з незвычайным працалюбствам.

М. І. Забэйда нарадзіўся 14 чэрвеня 1900 г. у в. Шэйпічы, што на Гродзеншчыне, у сялянскай сям’і. Яшчэ ў дзяцінстве праявіўся дадзены яму вялікі Божы дар быць спеваком. І дар гэты, што ўзяў па спадчыне ад маці і бацькі, узгаданы ў самых чыстых крынічных глыбінях таленту свайго народа, ён не разгубіў, а зрабіў сімвалам нацыянальнай культуры, голасам беларусаў у шматгалосі свету.

Дзяцінства нішчымнае, сірочае было: рана страціў бацьку. Працаваў поруч з маці, каб хоць крыху зарабіць на школу. «Як нам жылося, можаце сабе ўявіць з таго, што з сем’яры дзяцей да пажылога веку дажыў я адзін. Астатнія памерлі маленькімі. Адзін брат Валодзя дажыў да 22 год і той памёр ад сухотаў», — горкая праўда яго ўспамінаў. З васьмі гадоў працаваў падзёншчыкам на самых розных работах. Вучыўся спачатку ў Зельзіне, а пасля ў Галоўчыцах, што былі за сем кіламетраў. У 1914 г. скончыў школу і за лета падрыхтаваўся да конкурсных экзаменаў у Маладзечанскую настаўніцкую семінарыю. Экзамены здаў паспяхова і пасля запісаў: «Цягнуком чацвёртага класа вярнуўся ў Ваўкавыск, а адтуль з тораба і ботамі за плячыма, пехатою, босы ішоў 45 кіламетраў дахаты». Так жа хацелася як хутчэй абрадаваць маці.

Маладзечанская настаўніцкая семінарыя стала для яго ўніверсітэтам сталення: не толькі навучала, але і выпрабавала. Ён тут упершыню далучыўся да класічнай музыкі, пачуў імяны вялікіх кампазітараў і выканаўцаў. Спяваў у семінарскім хоры. Правучыўся год, а летам 1915 г. пачалася спешная эвакуацыя жыхароў прыфрантавых вёсак у глыб Расіі. І ён разам з маці і братам Уладзімірам адправіліся ў бежанства. У Пензе як казённага стипендыята М. Забэйду прынялі на вучобу ў мясцовую настаўніцкую семінарыю. А праз нейкі час высветлілася, што Маладзечанская настаўніцкая семінарыя эвакуіравана яшчэ восенню 1915 г. у Смаленск, куды Міхась і скіраваўся. Семінарыю скончыў у 1918 г. Але савецка-польская вайна і наступныя за ёй падзеі (Маладзечна ўвайшло ў склад Польшчы) не дазволілі пакінуць Смаленск. Пазней паехаў у сяло Бароўскае Барнаўльскага павета, дзе ў гэты час знаходзілася маці і многія яго землякі.

Праз нейкі час яго прапанавалі месца настаўніка ў сяле Усць-Калманскае, амаль за сотню кіламетраў ад Бароўскага, дзе заставалася маці, з якой пасля сустрэўся толькі праз шаснаццаць гадоў. Адаецца педагогічнай і культурнай дзейнасці. «Праца была цяжкая, але цікавая. Я арганізаваў там Калманскае культурна-асветнае таварыства. Мяне, васьмнаццацігадовага хлопца, выбралі старшынёй. Праводзілі з сялянямі гутаркі на розныя тэмы, чыталі лекцыі, ставілі п’есы. У мяне многа было запалу. Сам я іграў і спяваў. Так я прапрацаваў адзін год».

Да працы ў Калманскім М. Забэйда прыступіў якраз у той час, калі ўладу на Алтаі прадстаўляў белагвардзейскі



Юлія Янішчыц і Міхась Забэйда-Суміцкі. 1970 г.

Часовы Сібірскі ўрад. Горад Барнаул быў заняты белагвардзейскімі войскамі яшчэ ў чэрвені 1918 г. Але вельмі хутка, пры падтрымцы мясцовага насельніцтва, пачаліся актыўныя выступленні чырвоных партызан. Баі паміж партызанамі і белагвардзейцамі за Барнаул і яго ваколліцы былі вельмі жорсткімі. Амаль цалкам узятыя ў кола партызанамі беляы часці ў ноч на 10 снежня 1919 г. пакінулі Барнаул і адыйшлі на ўсход. У сваіх успамінах адзін з відавочцаў тых падзей запісаў: «Адначасова з эвакуацыяй устаноў з горада рушыла і мясцовая буржуазія. Вагонаў не хапала, ехалі на конях. Па тракту праз Об з ранку да вечара сунуліся падводы “адступаючых”. Вось у такую кламунтую раку падзей трапіў і наш М. Забэйда. Магчыма, што ён “адступаў” не самастойна, а са сваёй школай, дзе працаваў. Пра гэта, на вялікі жаль, ён нідзе не згадаў. Яго лёс, як і многіх іншых уцекачоў ад грамадзянскай вайны на Алтаі, закіннуў у далёкую Маньчжурію. На станцыі “Пагранічная” Кітайскай усходняй чыгункі атрымаў пасаду настаўніка. Пазней працаваў у Вэйшахэ — на маленькай станцыі той жа Кітайскай усходняй чыгункі. Праз два гады за добрую працу быў пераведзены ў Харбін». У даведніку «Весь Харбін» за 1926 г. на ст. 225 ёсць інфармацыя і пра М. Забэйду: «Забейда Мих. Ив. Сл. НШ КВжд. Угол Садовой и Технической 43. 1-ая Новогородная школа — Почтовая, 54 — 55». Першы адрас — гэта месца пражывання Міхася Іванавіча. Як удалося ўстанавіць, дом гэты належаў і ўтрымліваўся за кошт КВЖД. Пасведчанне, выдадзенае М. Забэйду пры ад’ездзе ў 1932 г., паведамляе, што ён, да таго як з’явіцца ў Харбіне, «служыў на Кітайскай усходняй чыгункі з 1922 г. настаўнікам школы на станцыі Мяньюхэ, настаўнікам школы ў пас. Загон». З 1 верасня 1924 г. «перамешчаны штатным настаўнікам 2-ой Сунгарыйскай школы», якая знаходзілася ў межах Харбіна. Выкладаў ён і ў Камерыйным вучылішчы, адкуль «самазвольніўся» ў сувязі з савецка-кітайскім ўзброеным канфліктам, які адбыўся ў 1929 г. пасля захопу кітайскім бокам кантролю над чыгункай, што была сумесным савецка-кітайскім прадпрыемствам. Баявыя дзеянні адбыліся на працягу ўсяго года. «У знак салідарнасці з Савецкім Саюзам была аб’яўлена неафіцыйная забастоўка, у якой прыняла ўдзел і мая школа. Улады, ваража настроеныя да Савецкага Саюза, пазбавілі нас жалавання». 22 снежня 1929 г. падпісалі т. зв. «Хабараўскі пратакол», у выніку якога канфлікт быў ліквідаваны. Праз нейкі час Міхася Іванавіча аднавілі на працы.

У Харбіне М. Забэйда далучаецца да культурнага жыцця горада. Выдатныя педагогі музыкі і спеваў Ю. Плотніцкая (былая партнёрка Ф. І. Шаляпіна), К. Тамашынская, І. Метэр, якіх М. Забэйда сустрэў у Харбіне, вызначылі яго далейшы лёс. Яны зрабілі ўсё, каб ён паверыў у сябе і свой талент. Пасля М. Забэйда быў прыняты ў оперу ў Харбіне, а ў 1932 г. скіраваўся ў Мілан.

Там сустрэўся са знаёмай па Харбіне спявачкай Анжалікай Краўчанкай, якая пазнаёміла яго з педагогам спеваў Фернанам Карпі. На той час Ф. Карпі трымаў прыватную школу. У яго біяграфіі адзначана, што пасля завяршэння кар’еры опернага спевака (1930-я гг.) ён стаў педагогам спеваў і працаваў у Празе, Генуі, Мілане. Ф. Карпі быў у захапленні ад свайго вучня, здзіўляўся і ставіў у прыклад іншым яго працаздольнасць і вытрымку. Тры гады ў Мілане не абмяжоўваліся выключна наведваннем заняткаў у школе. М. Забэйда выступаў з многімі партыямі на сцэне знакамітага Ла Скала, часта гастралюваў. Ён быў заўважаны і ацэнены публікай і музычнымі крытыкамі. Але час вучобы скончыўся, від на жыхарства ў Мілане таксама, і М. Забэйда адпраўляецца ў краіну, у межах якой пасля падпісання Рыжскага мірнага дагавора ў 1921 г. апынуліся яго родныя Шэйпічы і дзе так доўга чакала сустрэчы са сваім сынам маці. Ужо ў Польшчы зноў вымушаны быў шукаць працу. З выдатна падрыхтаваным рэпертуарам і самымі высокімі рэкамендацыямі адправіўся ў Познаньскі оперны тэатр. Пашанцавала заключыць дамову на тэатральны сезон 1935-36 гг. Успамінаў: «Там спяваў папольску. Пашырыў свой рэпертуар



Асабістыя дакументы Міхася Забэйды-Суміцкага.

новымі операмі: “Унос з сэралю” Моцарта, “Юлій Цэзар” Гендэля, “Барыс Гадуню” Мусаргскага і іншымі, у якіх спяваў галоўныя тэаровыя ролі. Адносны да мяне дырэктар оперы былі не лепшымі, бо я не ўтойваў таго, што я беларус». Пасля была праца на Варшаўскім радыё, гастролі па гарадах Заходняй Беларусі і Польшчы, запісы першых кружэлак. Але зноў прыйшла вайна. 1939 год прынес М. Забэйду новыя пакуты: ён становіцца сведкам бамбёжак Варшавы, губляе сваіх сяброў, перажывае кантузію. І, тым не менш, не жадае спыняць артыстычную дзейнасць, шукае шляхі яе развіцця. Для гэтага падае просьбу на выезд «для артыстычных выступленняў» у Прагу. 30 красавіка 1940 г. XIII камісарыят польскай паліцыі ў Варшаве дазволіў М. І. Забэйду туды выехаць. Ад гэтага часу яго жыццё да канца дзён будзе звязана з гэтым горадам.

Але і тут яго чакалі выпрабаванні. Не пазбегнуў у Празе падчас акупацыі правакацыйных прапаноў, як акцёр не мог не выступаць і гастралюваць і ўрэшце стаў вязнем знакамітай сваімі неверагоднымі катаваннямі Панкрацкай турмы. Выстаяў і застаўся чалавекам і вялікім артыстам. Пасля вайны, як і многія, не меў добрага жыцця, часта хварэў, але ратавала песня. І найперш беларуская. Яго рэпертуар мог змяняцца ад оперных партый да песень на мовах народаў свету, але ў большасці канцэртаў нязменнай заставалася прысутнасць беларускай песні. «Беларускі салавей» — так называлі яго крытыкі і прыхільнікі таленту. Але «беларускі салавей» толькі аднойчы

заяляецца ў сваю родную і такую жаданую Беларусь. Гэта быў травень — чэрвень 1963 г. Не без арганізацыйных клопатаў Максіма Танка і Рыгора Шырмы, сваіх сяброў яшчэ па Вільні 1930-х, ён правёў амаль месяц на радзіме і выступіў у многіх гарадах. Пасля вяртання ў Прагу напісаў М. Танку: «Дарагі дружа Максіме! Часта ў жыцці бывае, што хочацца многа сказаць і не знаходзіш першых слоў. Я ж з гэтымі словамі хадзіў у Мінску, ехаў у Прагу і цяпер яны на паперы самі просяцца. Гэта: вялікае, шчырае дзякуй за той сардэчны, цёплы (і нават палкі), сапраўдны брацкі прыём, з якім я спаткаўся на Радзіме. Перажыў хвіліны, якія абагацілі мяне на ўсё жыццё, улілі новыя сілы. Аб гэтым падарожжы, аб сустрэчы з Табой і іншымі суайчыннікамі не забуду пакуль жыць буду. Хочацца працаваць! Хочацца быць карысным для Бацькаўшчыны». Гэтыя словы ён будзе неаднойчы паўтараць у лістах да шматлікіх сяброў у Беларусі.

М. Забэйду не пакідала думка аб перадачы сваёй архіўнай спадчыны на радзіму. Для яго гэта было раўназначным фізічнаму вяртанню. І ён прыняў адзіна правільнае на той час рашэнне: 22 лістапада 1965 года склаў завяшчанне, у якім адным з наступнікаў устаноў «Дзяржаўны беларускі мастацкі архіў» (так у афіцыйным пасведчанні на чэшскай мове), што наследваў «мастацкія прадметы — ноты, кружэлки, магнітафонныя стужкі, кнігі, карэспандэнцыю, магнітафон, піяніна».

Міхась Забэйда-Суміцкі пайшоў з жыцця 21 снежня 1981 года. Вельмі хутка інюркалегія ЧССР пачала розшук архіўнай устаноў, указанай у завяшчанні. Праз некалькі гадоў умовы завяшчання былі цалкам выкананы і ад 1985 г. яго архіўны фонд захоўваецца ў Беларускам дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва. Значную яго частку складаюць творчыя дакументы спевака: рукапісы і друкаваныя выданні арыў з опер, раманаў і інш. Асаблівае месца сярод іх займаюць беларускія народныя песні, а таксама песні кампазітараў М. Аладава, Ул. Алоўнікава, А. Багатырова, К. Галкоўскага, А. Туранкова, М. Куліковіча-Шчаглова і інш. на словы Янкі Купалы, Максіма Багдановіча, Адама Русака, Максіма Танка.

Адно з самых унікальных частак архіва М. Забэйды складае яго ліставанне з дзеячамі мастацтва, літаратуры, культуры Беларусі. Ён беражліва захаваў лісты С. Александровіча, А. Бажко, З. Верас, А. Гардзіцкага, Н. Гілевіча, С. Грахоўскага, Ул. Караткевіча, А. Карпока, А. Лойкі, С. Новіка-Пеона, С. Панізініка, Я. Саламевіча, П. Сергіевіча, М. Танка, Р. Шырмы, Я. Янішчыц і многіх іншых. Захавалася і значная колькасць асабістых дакументаў М. Забэйды, якія дазваляюць удакладніць многія факты яго біяграфіі, а таксама фотаздымкі ад 1918 да 1980-х гг. Архіўную частку фонду М. Забэйды выдатна дапаўняюць кніжныя і нотныя зборы, якія налічваюць каля пяцісот асобнікаў, у тым ліку з дарчымі надпісамі, а таксама музейныя рэчы. На вялікі жаль, уключаны ў спіс завяшчанай спадчыны раяль «Шолзэ» не быў дазволена да вывазу.

На падставе архіўнага фонду спевака і іншых фондаў Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва (М. Танка, С. Грахоўскага, З. Верас і інш.) рыхтуецца дакументальны зборнік, прысвечаны жыццю і дзейнасці М. І. Забэйды-Суміцкага. Чытач зможа пазнаёміцца з эпістальнай спадчынай, успамінамі, манаграфіямі, артыкуламі, якія прысвечаны Забэйду-Суміцкаму ў розныя гады, а таксама даведацца пра яго рэпертуар і хранографію канцэртнай дзейнасці.

**Ганна ЗАПАРТЫКА**  
Фота з фонду Беларускага дзяржаўнага архіва музея літаратуры і мастацтва.

# Загадкі Янкі Купалы

## Скрыган пра Песняра

не ведаю (каюся ў сваёй недасведчанасці), ці надрукавана тое, пра што я хачу сказаць, у кнігах альбо перыядычных выданнях. Гаворка пра Яна Скрыгана і яго згадку пра Янку Купалу. Зноў жа — матэрыял з цэкоўскага сейфа.

21 чэрвеня 1986 года Ян Скрыган (на той час ужо нідзе не працаваў — год таму як здаў пасаду адказнага сакратара Камітэта па дзяржаўных прэміях БССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры) накіраваў гэты матэрыял на імя тагачаснага загадчыка аддзела культуры ЦК КПБ Івана Іванавіча Антановіча. У запісцы ад рукі ён пісаў: «Паважаны Іван Іванавіч! Чаму мы так доўга трымаем у тайне тое, што Янка Купала рэзаўся? Мы робім выгляд, што ніхто нічога не ведае, што нічога і не было. А між тым пра гэта ходзіць бог ведае колькі версій, адна за адну мудрэй.

То можа лепш было б хоць адну ды больш-менш пэўную? Яна зафіксавана ў перапісцы між сабою купалаўскіх родзічаў.

З Вашага дазволу можа варта было б дзе-небудзь надрукаваць вось гэты мой «Рубец»?

З паважаннем Ян Скрыган.

Тэл. 310 320».

І прыладзены вось гэты тэкст на трох друкаваных старонках.



Ян Скрыган

## Рубец

ніколі я не ўмеў парыцца ў лазні і скрозь зайздросціў тым, хто залазіў на самы высокі палок. Я толькі дзівіўся, як заядлыя аматары з асалодаю хвасталі сябе там венікамі, потым скочваліся ўніз — блішчатыя і гарачыя, як бы налітыя нейкаю неймавернаю негутаўшай чырвонаю сілаю. І аднаго разу мне пашанцавала. Ці, лепш кажучы, магло пашанцаваць.

У лазні Плаўскага, калі я сабраўся ўзяць білет, з-за глыбокага акенца на мяне запабегліва зірнулі спрактыкаваныя вочы магутнай гаспадыні-касркі.

— Паслухайце, малады чалавек, — сказала яна, — а чаму вы не хочаце ўзяць цэлы нумар? Якраз пусте, гэта ж такая раскоша. Нумар дваіны, але пакуль што мыйцеся вы адны, і з вас і грошы вазьму за аднаго.

Праўда, гэта была раскоша. Нумар з парылёна. На мяне аднаго. Эх, і памыюся ж я, і напаруся, колькі захачу і як захачу. Два аддзяленні. Першае —

мыйня: медзяныя краны з гарачаю і халоднаю вадою, мураваныя тапчаны, на якіх напачатку аж нязручна садзіцца, бо нават пад гарачаю вадою на іх заўсёды чутна слізкая халаднаватасць; мураваная ванна, душ. Другое — парылёна: невысокая печ, у распаленую каменную пашчу якое трэба плескаць вады, а яшчэ лепш, кажучы, піва, каб не толькі шуганула пара, а каб на ўсю парылёню расплыліся найдзівоснейшыя пахощы; аддала ад печы, за перагародкаю, прыступкі з цёмна-рудых, тысячу разоў наскрозь прапараных і прапараваных дошак, а на самым версе — палок.

На скорую руку апаласкаўшыся ў мыйні, з душэўным трапятаннем я пераступіў парог парылёні і зачыніў за сабою дзверы. З чаго ж пачынаць?

Найперш я залазіў на палок, каб як след праняцца адчуваннем, што вакол мяне сёння ўсё незвычайнае. Але незвычайнасці ніякай не было. Пах сырых, як бы чутачку падапрэлых дошак. Трохі цяплей, як унізе, відаць, сёння тут яшчэ ніхто не мыўся. Злез, наліў у ражку вады, падумаў, што халоднай можа нядобра, прыбавіў цёплай. Лінуў у пашчу, нямнога, а калі перастала сіпець, падбавіў. Наладзіў так, што можна было лёгка сядзець на прыступках недзе блізкаватага верху. Падымуся вышэй, калі пара крыху спадзе. Бо кончыкі вушэй і ноздры пачынала шчыпаць. Трэба будзе часцей падб'ягаць сюды, каб нарэшце як след прывыкнуць, падумаў я. Гэта папраўдзе вунь якая асалода.

Недзе падчас вось гэтакіх маіх думак, калі я збіраўся залезці на самы палок, ціха адчыніліся дзверы і ў парылёню ўвайшоў Янка Купала. У адной руцэ ў яго бляшаная ражка, пад пахаю бярозавыя венік, у другой — нейкая пасудзіна, не то вялікі кубак, не то келіх. Ён суняўся ў дзвярах. Цела стройнае, маладое, цягавітае. Не загарэлае.

Быстра знізу зірнуўшы на мае прыступкі і, мабыць, пераняўшы выраз майго здзіўлення ці можа нават зляканасці, ён тут жа сваім тонам заспакоіў мяне.

— Дык гэта ты так парышся? — весела папытаўся ён. — У гэтакім холадзе? Не, чалавеча, такая работа не пойдзе. От зараз я паддам табе свае пары. І пагляджу, які ты парылёшчык.

Ён пашукаў вачыма, куды можна было б дзецц бляшаную ражку і венік з-пад пахі. Вялікі келіх ён трымаў перад сабою, ныйначай як змесціва яго збіраючыся плескаць у чарэнь печы, і нешта жартоўнае ўсё гаварыў і гаварыў, але я ўжо не чуў. Я няўцямна глядзеў на рубец, што ішоў знізу ўверх наўскасяк па яго жываце, зарубцаваны бугравата, вузламі, няроўна, бо рана сшывалася, мабыць, у спяванні і не вельмі лёгка.

Я ўспомніў, як колькі немалога часу таму назад хадзілі ўпартыя чуткі, што Купала вельмі ж цяжка хварэў.

То дзякуй жа богу, што ён выжыў.  
22.06.83 — 15.10.83.

\* І хадзілі чуткі, што ў Купалы быў такі цяжкі прыступ запалення жоўцевага пазура, што ў трансе, не памятаючы сябе, ён схпаіў са стала нож і парэзаў сабе жывот.

Вось такі дакумент. Ці быў ён дзе-небудзь надрукаваны, я не ведаю, бо ні на тэксце, ні на запісцы Яна Скрыгана ніякіх паматак і даручэнняў Антановіча няма, што дзіўна было б для афіцыйнага дакумента. Значыць, гэта было перададзена як прыватнае паведамленне і просьба. А паколькі змест не надта публічны, то і даваць яму афіцыйны ход не выпадала. Так і захаваўся ён без усялякіх даручэнняў і без далейшага руху ні па цэкоўскіх кабінетах, ні па выдавецкіх.

Адна заўвага. Тэкст надрукаваны на машыныцы, але не першы экзэмпляр, праўкі некаторых слоў зроблены ручкай. Але вось што цікава. На друкаваных старонках, справа, алоўкам зроблена нумарацыя, ды тыя тры старонкі, што маюцца, пазначаны лічбамі 5, 6 і 7. Значыць, быў і яшчэ нейкі матэрыял? А які — невядома.

## Цікавыя назвы

выпадкова вока зачаліся за назвы твораў Купалы, якія ўключаны ў Збор твораў. Не па сэнсе і змесце напісанага, а мо нават з-за фармальнай прыкметы. Шукаў яго верш «Мая малітва». Аказалася, падобных назваў вельмі шмат. Вось тое, што ўдалося засведчыць мне ў Зборы твораў.

«Мая малітва», 1906, т.1, с.83.

«Мая малітва», 1912, т.3, с.76.

«Мая вера», 1905 — 1916, т.4,

с.53.

«Мая дзяўчынка», 1910, т.2, с.113.

«Мая доля», 1906 — 1912, т.3, с.101.

«Мая думка», 1910, т.2, с.128.

«Мая жонка», 1906 — 1912, т.3, с.123.

«Мая навука», 1919, т.4, с.67.

«Мая хата з краю», 1906 — 1910, т.2, с.201.

«Мая хатка», 1905 — 1907, т.1, с.233.

«Мая эпітафія», 12.6.1906, т.1, с.79.

«Мае думкі», 1906 — 1910, т.2, с.167.

«Маё сонца правадыр», т.5, с.72.

«Маё цярпенне», 1915, т.4, с.7.

«Мои любимые писатели», т.8, с.201.

«Моим избирателям», т.8, с.201.

«Мой дом», 1910, т.2, с.112.

«Мой край», 1910, т.2, с.133.

«Мой пагляд і мэта», 1910, т.2, с.107.

«Мой ценъ», 1919, т.4, с.75.

Пакінем пакуль без аналізу зместу і часу напісання.

Анатоль БУТЭВІЧ



# Святло абіцелі

Свята-Успенскі Жыровіцкі манастыр быў сведкам шматлікіх войнаў, якія за паўтысячагоддзя зазнала беларуская зямля, але захаваўся, ацалеў і цяпер з'яўляецца цэнтрам прыцягнення паломнікаў не толькі з Беларусі, але і з-за мяжы. Нядаўна ў Жыровічах адзначылі яго 500-гадовы юбілей, а таксама 550-годдзе з'яўлення Жыровіцкага цудатворнага абраза Божай Маці і 500-годдзе яго паўторнага з'яўлення, пра што распавядалася на старонках мінулага нумара «ЛіМа». Сёння ў працяг гэты прапануем аглядаць выданняў, падрыхтаваных да свята жывіцкай абіцелі сталічнымі выдавецтвамі.

Энцыклапедычны даведнік «Жыровічы: пад святлым покрывам» пабачыў свет у выдавецтве «Беларуская Энцыклапедыя імя Петуся Броўкі». Асноўная мова выдання — беларуская, але частка матэрыялаў — і па-англійску, і па-руску. Матэрыялы ўтрымліваюць самыя важныя

звесткі па ўсіх аспектах жыцця Жыровічаў. Гэта больш чым 180 артыкулаў, вялікая колькасць фота, ілюстрацый з гісторыі і сучаснасці Жыровічаў.

Разгорнута прадстаўлены ў выданні ўсе аб'екты аграгарадка. Ёсць расповеды пра абраз Жыровіцкай Божай Маці, Жыровіцкі Успенскі Сабор, царкоўны дзеячаў, чый лёс звязаны з манастыром ці духоўнай акадэміяй, Мінскую духоўную семінарыю і яе ўнікальны царкоўна-археалагічны музей. Апісаны выбітныя помнікі архітэктуры і мастацтва, якія знаходзяцца ў Жыровічах альбо знаходзіліся там калісьці, напрыклад, «Жыровіцкі Ірмалагіён» — рукапісны помнік пеўчай культуры 1-й паловы XVII стагоддзя на тэрыторыі Беларусі, так званая Жыровіцкая энцыклапедыя, што з'яўляецца першым правабразам даведчанага выдання на тэрыторыі Беларусі. Артыкулы дапоўнены спісамі літаратуры, якая ўяўляе каштоўнасць для даследчыкаў гісторыі і сучаснасці Жыровічаў. Прыводзіцца ўнікальны спіс літаратуры ў

якасці дапаўнення, прысвечаны гісторыі Жыровіцкага Успенскага манастыра.

У падрыхтоўцы артыкулаў да выдання ўдзельнічалі кандыдаты багаслоўя, дактары царкоўнай гісторыі і гістарычных навук, кандыдаты мастацтвазнаўства. Сярод іх — архіепіскап Навагрудскі і Слонімска, намеснік Жыровіцкага манастыра ўладка Гурыі (М. Альпака), першы прарэктар Мінскай духоўнай семінарыі іераных Афанасій (Ю. Сакалоў), першы прарэктар Мінскага гарадскога інстытута развіцця адукацыі прафесар С. Странкоўскі, прафесар Мінскай духоўнай акадэміі свяшчэннік Г. Шчаглоў, дацэнт Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў Г. Лаўрэцкі, выкладчык Мінскай духоўнай акадэміі і Мінскай духоўнай семінарыі протадыякан П. Бубноў. Укладальнікам выступіў кандыдат багаслоўя, дацэнт, прарэктар па навуковай рабоце Мінскай духоўнай семінарыі, прарэктар па навуковай рабоце і загадчык кафедры царкоўнай гісторыі Мінскай духоўнай акадэміі Аляк-

сандр Слесараў. Выданне разлічана на шырокае кола чытачоў і будзе цікавым аматарам гісторыі Жыровічаў і даследчыкам іх сучаснасці.

Кніга кандыдата мастацтвазнаўства Аляксандра Ярашэвіча «Жыровіцкі Свята-Успенскі манастыр», што пабачыла свет у выдавецтве «Беларусь», атрымала дабраславенне ўладкі Гурыя. 13 гадоў таму падобнае выданне ўжо было прадстаўлена да ўвагі чытачоў, але ў новай кнізе ілюстрацыйны матэрыял цалкам абноўлены. Вялікая ўвага нададзена дэжору, унутранаму інтэр'еру, элементам абразоў, ёсць здымкі з вышыні птушынага палёту. У папулярнай даступнай форме на аснове навуковых звестак аўтар выклаў гісторыю манастыра з дня зааснавання да сучаснасці. Прычым здолеў вытрымаць важны момант: знайшоў тонкую грань

паміж свецкасцю і канонамі царкоўнага свету. Як адзначылі прадстаўнікі Жыровіцкага манастыра, гэта адзінае выданне, якое задавальняе ўсе іх патрабаванні. Не вельмі аб'ёмную, на трох мовах, кніжачку зручна набыць як памятнае сувенір паломнікам, якія наведваюць манастыр.

Дзеля падрыхтоўкі навукова-папулярнага краязнаўчага выдання «Цяпло Жыровіцкай святліні» («Беларусь») яго аўтар Сяргей Чыгрын пабываў у архівах Літвы, Украіны, Польшчы. Справа ў тым, што падчас і пасля Другой сусветнай вайны шмат рарытэтаў з Жыровічаў было вывезена. Не ўсе яны вярнуліся ў сцены абіцелі. Акрамя як пра гісторыю гэтай мясціны, аўтар распавядае і пра вядомых ураджэнцаў Слонімскага, якія жывуць па ўсім свеце.

Яна БУДОВІЧ



# Сонца ў зеніце

У наш час зацікавіць чытача паэзіяй — задача няпростая. Адна справа — праявіць твор, які ўсё-ткі трэба прачытаць цалкам ці прынамсі большую яго частку, каб зразумець сутнасць і класіфікацыю для сябе пэўнае ўражанне. Паэтычныя ж зборнікі ацэньваюць па некалькіх крытэрыях: першы — гэта «брэнд», папулярнасць і «раскручанасць» прозвішча на вокладцы; другі — калі аўтар малавядомы, то патэнцыйны чытач выхоплівае верш ці радок, пасля чаго альбо чытае далей, альбо адкладае кнігу ўбок; трэці фактар, які шмат каму здаецца неістотным, але ў сучасных варунках ён вырашальны, — гэта мастацкае афармленне, якасць паліграфіі, шрыфт, кампазіцыйная пабудова, іначай кажучы, «вопратка», па якой сустракаюць, то першае ўражанне, што рэдка пасля змяняецца.

Кніга, пра якую пойдзе гаворка, выйграе ў чытацкіх вачах адразу па трох пунктах. Імя Людмілы Шчэрбы на слыху яшчэ з часоў «Першацвету», дзе яна была і аўтаркай, і супрацоўніцай. Асоба шматгранная: журналістка, літаратурназнаўца, удзельніца музычна-паэтычнага тэатра «АртС»... Аматыры нефарматнай, постамадэрновай прозы ведаюць яе раман-фільмаслоў «Уладар рыб» і нанараман-правакARTцью «Урб@н.М» — творы цікавыя і неардынарныя як па форме, так і па змесце.

Але нават калі кніга трапіцца чытачу неабазнанаму, які не сочыць за літпрацэсам, то, разгарнуўшы гошы зборнічак пад незвычайнай назвай «Я пакідаю сонца тут» (Мінск, «Кнігазбор», 2020), ён наўрад ці застанеца абыякавы. Бо куды ні зірні — россып вобразаў, паэтычных знаходак, алітэрацый, нечаканых метафар: «Хмуры дождж цвікі забівае // ў рваную падэшву асфальту»; «Луста неба з разынкамі зорак»; «Ляніваю коткаю ранак // Улёгся на астраў дыван»; «Сарвуся з рыфмы // быццам з рыфаў»...

І, безумоўна, прываблівае афармленне, выкананае мастачкай і паэтэсай Кацярынай Массэ. На выяве, што аздобіла вокладку, лёгка пазнаецца сама Людміла, прычым надзвычай трапна перададзены творчы вобраз: увасоблена жаночасць, неўтаймоўны стваральны пачатак. Сімвалізм ілюстрацыі ўзмацняецца чорна-белым пераходам, які адлюстроўвае амбівалентнасць быцця, а залатое кола ўверсе, уплеченае ў вянок, і ёсць тое самае жыццядайнае свяціла, што насычае свет вобразамі і пачуццямі.

Своеасаблівае крэда, квітэсэнцыя творчых пошукаў і звышзадач сустракае чытача на пачатку зборніка:

*Я проста пакіну сонца тут —  
вялікі, як змагу данесці,  
вогненны шар  
пакладу на даяглядзе  
для цябе.*

Нездарма сонца, вобраз якога ўяўляецца алегорыяй зеніту майстэрства, яна пакідае «тут». У гэтым слове закладзена як паняцце Айчыны, так і месца, дасягнуць якога імкнецца кожны літаратар, — чалавечая душа. Менавіта крануўшы яе патаемныя струны, паэт можа разлівацца на чытацкае суперажыванне, эмпацыю. Людміла Шчэрба гэта, бясспрэчна, удаецца. Аднак, як кожны сапраўдны творца, яна часам сама не ведае, якія пуцявіны прывялі яе да паэтычных адкрыццяў:

*Я не магу расчытаць тое,  
Што напісала...*

Абвостранае адчуванне рэчаіснасці выліваецца ў незвычайныя па эмацыянальнай насычанасці радкі, дзе ёсць месца рытміцы і гукапісы, калі слова адчуваецца амаль на тактыльным, фізічным узроўні:

*Сівья карані ў падзем'і,  
быццам пружкім шнуром,  
скруцілі цела —  
сціх жыцця матыў.*

Валодаючы шырокім спектрам мастацкіх прыёмаў, аўтарка ў большасці сваіх твораў выходзіць далёка за рамкі выключна «жаночай» лірыкі. Некаторыя вершы, як, напрыклад «Сярэднестатыстычны марш», набываюць выразнае грамадзянскае гучанне, што сведчыць пра неабыякавасць да праў жыцця:

*У душах смерць,  
ў кішэнях медзь.  
Спадарству чэсць!  
Сярэдняя па краіне — 36,6.*

Настраёнасць зборніка неаднародная. Тэксты ранняга перыяду вызначаюцца драматызмам, унутраным надрывам, прадчуваннем немінучага расстання, тугой па страчаным. Але ў той жа час душэўныя перыпетыі ствараюць неабходныя ўмовы для раскрыцця творчага патэнцыялу:

*Пі, мая лебедзь, пі, мая муза,  
З рук маіх боль гарачы.  
Пылам пакрыецца, друзам  
Свет, што ніколі не плача.*

Аднак пазнейшая творчасць вызначаецца філасафічнасцю, сузіральнасцю, а экспрэсія і запыбленасць ва ўласны перажыванні саступае месца прыняццю сябе і сваёй прасторы ў светабудове. Набыўшы акрэслены рысы, быццё закальцоўваецца, а жыццё працягваецца ў нашчадках і ў Слове. Відаць, таму ў паэтычным космасе Людмілы Шчэрбы так часта сустракаюцца вобразы кола, сонечнага шара, акружнасці, напрыклад, як у вершы «Цяжарная» — ці не наследаванні Максіму Багдановічу, у спадчыне якога ёсць вядомы аднайменны верш:

*Так ты ў маю істоту прарастаеш  
маленькім промнікам,  
а я ўнікаю пустаці.  
Нясучы цябе сцярожка і ўрачыста,  
бы шар зямны...*



Навідавоку і няспынны пошук новых формаў узмацняюцца з чытачом. Паэтка не цураецца эксперыменту са словам, адмаўляючыся ў многіх вершах ад знакаў прыпынку і рыфмаў, пашыраючы свае творчыя даяглядныя, прыадчыняючы чарговыя «дзверы ўспрымання».

З выданнем свайго першага паэтычнага зборніка Людміла не спынялася, таму выпадковых тэкстаў у ім няма. Нездарма Томас Стэрнз Эліят лічыў, што пісьменнік, «...які працуе над сваім рукапісам — пераважна крытык, бо прасейванне, камбінаванне, канструяванне, выкрэсліванне, выпраўленне, апрабоўванне — уся гэтая катаржная праца — больш лёс крытыка, чым мастака».

Як трапіна адзначыў у прадмове да зборніка Навум Гальпяровіч, «...Кніга паэзіі Людмілы Шчэрбы вельмі камерная, вельмі лірычная, напоўненая непадробнай шчырасцю». Менавіта адкрытасць і натуральнасць — асноўныя інструменты творчай майстэрні пісьменніцы, так бы мовіць, яе візітоўка. І таму выхад гэтай доўгачаканай для многіх кнігі — сапраўднае свята паэзіі — вечнай, як само жыццё...

Янка ЛАЙКОЎ

## ГЕНІЙ, ПАЭТ, ЛІЦВІН

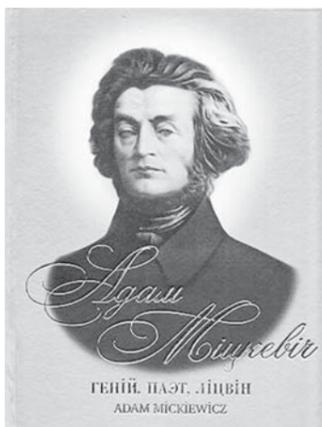
Новы беларускі жыццёпіс Адама Міцкевіча

На Берасцейшчыне, увогуле ў Беларусі, ды і суседняй Польшчы таксама, добра ведаюць даследчыка мінуўшчыны кандыдата гістарычных навук Леаніда Несцерчука. Новая праца рулівага збіральніка памятак зямлі беларускай прысвечана класіку сусветнай літаратуры — Адаму Міцкевічу. Кніга «Адам Міцкевіч: Геній, Паэт, Ліцвін» выйшла ў ААТ «Брэсцкая друкарня» напрыканцы мінулага года. Наклад манаграфічнага даследавання — 700 экзэмпляраў.

Рэцэнзентамі кнігі выступілі доктар філалагічных навук прафесар Адам Мальдзіс, доктар гістарычных навук акадэмік Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Міхаіл Касцюк. Яны ўважліва пазнаёміліся з рукапісам. І вось што, у прыватнасці, зазначыў вучоны-гісторык (Міхаіл Паўлавіч памёр 5 лютага 2019 г.; рэцэнзія датавана 9 кастрычніка 2018 г.): «На наш погляд, новая кніга Л. М. Несцерчука <...> з'явіцца важкім унёскам у гістарыяграфію Беларусі, тым больш што факты і падзеі аб жыцці і дзейнасці Адама Міцкевіча, выкладзеныя ў кнізе, захоўваюць адбітак свайго часу, не губляюць гістарычнай памяці пра гісторыю роднага і яе знакамітых ураджэнцаў».

Кніга будзе карысна выкладчыкам мовы, літаратуры і гісторыі ВУН і сярэдніх навучальных устаноў, літаратурназнаўцам, гісторыкам, архітэктарам, спецыялістам па ахове гісторыка-культурнай спадчыны, а таксама аматарам і ўсім, хто неабыякавы да айчынай матэрыяльнай і духоўнай культуры».

Пра змест манаграфіі красамоўна сведчаць назвы асобных раздзелаў: «Народзіны будучага паэта. Ягонья продкі»; «Дзяцінства, выхаванне, адукацыя»; «Пачатак творчасці і працы»; «Пяць год у Расійскай імперыі»; «Творчы вандрунік»; «У асяродку эміграцыі»; «Жыццёвы паварот»;



«Педагагічная дзейнасць»; «Містык, палітык, публіцыст»; «Музы Адама Міцкевіча»; «Шлях у бессмяротнасць»; «Ушанаванне паэта. Музеі А. Міцкевіча ў Беларусі і за мяжой». Дванаццаць асобных раздзелаў — дванаццаць важных распедаў для спасціжэння жыцця і творчасці класіка польскай, сусветнай літаратуры. Пераканаўча, звяртаючыся да многіх цікавых фактаў, дакументальных сведчанняў, Леанід Несцерчук вымалёўвае рэльефны партрэт Адама Міцкевіча. Відавочна па

ўсім, што нараджэнню кнігі папярэднічала шматгадовая даследчыцкая праца. Гісторык зрабіў вобраз паэта настолькі прыцягальным, што складваецца ўражанне: без манаграфіі «Адам Міцкевіч: Геній, Паэт, Ліцвін» нельга вывучаць гісторыю не толькі культуры, беларуска-польскага супольніцтва, але і гісторыі Айчыны.

Нагадаем, што раней Леанід Несцерчук напісаў і выдаў наступныя кнігі: «Айчынная вайна на Берасцейшчыне» (1990), «Высокае: 500 гадоў» (1994), «Гарадзечна: гістарычны нарыс» (1997), «Палацы, паркі і замкі Баранавіцкага раёна» (1999), «Замкі, палацы, паркі Берасцейшчыны Х—XX стст.», «Напалеон Орда. Шлях да Бацькаўшчыны» (2008) і інш. А на канферэнцыі ў Санкт-Пецярбургу ў 2014 годзе Леанід Міхайлавіч выступіў з дакладам «Міхаіл Клеафас Агінскі — дыпламат, кампазітар, сенатар і яго роля ў палітычным жыцці Расійскай імперыі». Выключна багаты даследчыцкі вопыт, здольнасці выкладаць свае знаходкі добрым гісторыка-публіцыстычным, мастацка-публіцыстычным стылем дапамаглі Л. Несцерчуку стварыць адметную кнігу, якая адрасавана шырокаму колу чытачоў.

Мікола БЕРЛЕЖ

## Цень за ценем...

Многа дарог суджана прайсці лірычнай гераіні паэтычнай кнігі Вольгі Астапенкі «Белый лён» (КПУП «Калор», Мазыр, 2019). Дарогі гэтыя розныя: гарадскія, прасёлачныя, вузкія, шырокія і... нават незямныя. Але і ўсе свае далёкія і кароткія вандроўкі яна ажыццяўляе і заканчвае ў малітве. Менавіта так, з верай яна набывае Любоў — у шырокім разуменні, якая ўсё трывае, не зайздросціць і не ганарыцца:

*Осенний ветер, снова непогода  
на славной и заброшенной земле.  
Но ждёт меня всего одна дорога,  
всего одна дорога на селе —  
она ведёт куда-то  
в поднебесье... («Одна дорога»).*

Вандроўніца не прымае звычайнасці, а нястомна шукае ісціну на зямлі і ў небе, у імгненні і вечнасці:

*И я иду вне жизни — тень за тенью —  
туда, где (знаю точно) будет мне  
по вере, по делам, по вдохновенью,  
по службе этой маленькой стране,*

*которой я в крещенье поклонилась, —  
и клятве по взрослению верна,  
земле, где все дороги вдруг размылись,  
осталась лишь одна...*

Лірычная гераіня Вольгі Астапенкі адметная: і глыбока ўдумлівая, і рацыянальная, але разам з тым і рамантычная — шукае сваю дарогу ў жыцці і каханні, тым і цікавая.

У зборніку шмат добрых вершаў, якія застаюцца ў памяці і сэрцы, парадуюць аматараў паэзіі. І хоць сама Вольга Астапенка гаворыць:

*Пойду без помыслов о славе  
По тропам славного пути  
Большой неведомой державы  
С большим распятым на груди, —*

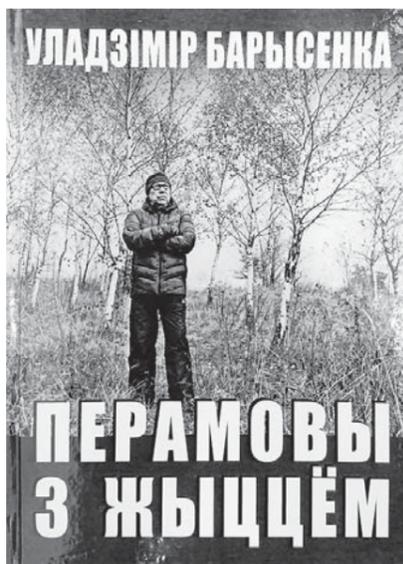
слава яе знайшла: за кнігу «Белый лён» прысуджана літаратурная прэмія імя Кірылы Тураўскага, заснаваная Гомельскім абласным выканаўчым камітэтам, у намінацыі «Адкрыццё года». Паэтэса атрымала рэкамэндацыю ад аддзялення СПБ на ўступленне ў Саюз пісьменнікаў Беларусі.

Міхась СЛІВА



# СУСВЕТ, ЯКІ ЗАЎЖДЫ З ТАБОЮ

«Я думаю пра апошні прытулак, апошнюю надзею і страчаных людзей. І чамусьці здаецца, што дабро канчаткова страціла ўладу над чалавекам. Чаму іншы чалавек ніколі не вяртаецца ў асяроддзе тых, хто жыве здаровым жыццём? Чаму ён нікому не патрэбны, згублены для зямлі і неба?» — піша ў сваёй кнізе, што днёмі пабачыла свет, беларускі паэт і публіцыст Уладзімір Барысенка. На маю думку, яе назва «Перамовы з жыццём» удала перадае філасофскую танальнасць гэтага мастацка-дакументальнага зборніка, а падазненныя вышэй словы з'яўляюцца лейтматывам таго, што імкнўся данесці аўтар.



непосредственности, хитровой наивности и фанатической любви ко всему живому». Але названы ў гонар дзеда «разумный» і «вушлиый» унучак урэшце не ўпадабаў духоўны свет яго цёплых казак і мудрых павучанняў, якіх ён шмат пачуў у маленстве. А ўпадабаў хіба што матацыкл, які падараваў яму дзед на чатырнаццацігоддзе, ды яшчэ... «чарку-другую».

Як рэха светлых далёкіх успамінаў застаўся ў памяці Фёдара дзедаў кветнік з любімымі ружовымі півонямі, якія ён нечакана ўбачыў каля ўвахода ў калонію адкрытага тыпу, куды трапіў падлеткам за групавое разам з п'янымі сябрамі «Матыльком» і «Серым» збіванне і рабаванне, але выслухаў усё, што хацелі сказаць яму памятныя з дзяцінства кветкі, проста пабаяўся.

А Фядорка так і не дазнаўся: шкадуючы старога, дачка штотым глумачыла адсутнасць сына яго занятасцю «навукай» у каледжы...

У Барысенку ўдалося па-мастацку рэалістычна перадаць у гэтыя хвіліны складаны эмацыянальна-псіхалагічны стан свайго героя: «По телу Федорки пробегает дрожь: невесело, неубедительно как-то говорит дочка. Он, опять же неспеша, выходит и направляется в палисадник. Пристально, со слезою смотрит на розовые пионы и каким-то непонятным для всей природы чувством догадывается — внуку надо лечить душу. ...А было бы всё нормально — внук непременно заскочил бы». Пастскрытум аўтара: «Ни деда, ни внука я больше не видел, а очень хотелось бы... В деревне говорили, перед своей смертью Федорка прошептал: "Федька, де Федька..."».

На маю думку, «Розовые пионы» — драматычны і балючы апавед пра нацыянальную праблему — пра пакаленне беларусаў, атручаных глабальным вірусам спажывецтва і слепатой інтэлекту, пра нашых шматлікіх і паўсюдных «Матылькоў» і «Серых» з бутэлькамі «Баброва» ці «Хмяльнага» і прымітыўным «бум-бум-бум» з навушнікаў. Для гэтых маладзёнаў камертон характава не ў мілагучнасці роднага слова і, безумоўна, не ў вершах Янкі Сіпакова і Ніла Гілевіча, якім у кнізе з любоўю і пашанаю прысвечаны наступны твор — нарыс «Спадчына класікаў: расповед пра волатаў духу». Аўтар асабіста ведаў славытых творцаў і неаднаразава пісаў пра іх у розных выданнях.

З Янкам Сіпаковым, славытым земляком, Уладзіміра Барысенку звязвалі даўнія цёплыя таварыскія стасункі. Калі рыхтаваў артыкул, я адмыслова папрасіў спадара Уладзіміра згадаць незабыўнае

ў іх сустрэчах. І вось што ён адказаў: «Часцей звычайнага мы сустракаліся з Іванам Данілавічам увосень 1996-га, падчас напісання ім прадмовы да майёй другой кніжкі вершаў "Запаленне душы". Размаўляць з майстрам было вельмі цікава. Адным з галоўных умоў паспяховай творчасці пісьменніка ён лічыў... цярдэнне. Сёння я хачу гэта ў чарговы раз пацвердзіць, а гэтаксама ўспомніць геніяльны наказ-навуку майстра. Ён казаў, што ніколі не трэба слухацца іншых паэтаў, хай сабе і "майстроў жанру". Бо кожны хваліць цябе часцяком за тое, што падабаецца ў табе менавіта яму. А яму даспадобы якраз тое, што ты робіш у яго манеры, што кладзецца на яго асабістую душу, што сутучна яго думкам і настроям. Вось гэта табе меней за ўсё і трэба, калі хочаш застацца самім сабой, а не тым, кім з'яўляецца твой дарадца і кумір. Таму адкрывай і пішы толькі тое, што табе падабаецца самому ў табе самім. Я прытрымліваўся гэтага ў кніжках, што пабачылі свет пасля той, прадмовы для якой рабіў старэйшы сябра-зямляк, прытрымліваўся і ў "Перамовах..."».

На ўсё жыццё запомніў аўтар і наступныя праўдзіва-вострыя словы свайго старэйшага сябра-зямляка, якія якраз прыводзіць у іншым нарысе «Аварыя сумлення: расповед пра пасады і прынцыпы». Неяк у маі 1988-га загадчык аддзела навін «Сельской газеты» Барысенка забег у «Маладосць» да Сіпакова. Далей працуюць з кнігі: «...Іван Данілавіч узначальваў аддзел мастацтва, крытыкі і бібліяграфіі, потым працаваў адказным сакратаром вядомага часопіса. Ён узяў у рукі апошні нумар майёй газеты: "Чытай, што вы друкуеце... Мне сорамна, а табе?" Тыцнуў пальцам у вялікі водгук беларускага начальніка на чарговую саюзную пастанову і вымавіў: "З нашага ўгодлівага, ліслівага, падлізлівага запалу з нас смяюцца ўжо ва ўсім свеце. Зноў будзем першымі ў Саюзе нешта перавыконваць, як з разбурэннем храмаў, атручваннем зямлі, асушэннем балот, здэкам з нашых рэчак, не кажу ўжо пра мову... Амаральна гэта, разумееш, тым больш амаральна, калі выкарыстоўваеш для гэтага і чарговы падман..."».

Нарыс «Аварыя сумлення» — пра Чарнобыльскую катастрофу, а дакладней — пра яе палітычнае вымярэнне і подзвіг ліквідатараў. А словы Я. Сіпакова падазнены ў кантэксце бездаказных і злачынных дзеянняў у той трагічны час партыйнага чынавенства, для якога ўзнагароды, службовае становішча, кар'ера сталі галоўнымі.

Аўтар згадвае рэакцыю тагачаснага першага сакратара ЦК КПБ М. Слонькова на настойлівыя парады адразу пасля аварыі дырэктара Інстытута ядзернай энергетыкі АН БССР Васіля Несцяранкі пра неадкладную ёдавую прафілактыку насельніцтва і адсяленне найбліжэйшай да станцыі яго часткі. Кіраўнік Беларусі раіў не панікаваць і не хваляваць народ — маўляў, на станцыі разбіраюцца, — і казаў: «Нельга забываць: ідзе халодная вайна. Мы абкружаныя ворагамі...» А потым яшчэ, у процівагу ўкраінцам, якія дамагаліся ў Крамлі фінансаў, медыкаментаў, дазіметрычнай апаратуры, за 15 хвілін адрапартаваўся, што ў нас усё нармальна, справімся сваімі сіламі. Як вядома, у той горкі 1986-ы жыхароў Беларусі разам з дзецьмі паўсюдна вывелі на першамайскую дэманстрацыю...

Слушна і актуальна У. Барысенка падсумоўвае: «Наступствы тэхнагеннай аварыі, хоць і не даастатку, ліквідаваць можна. Каб ліквідаваць аварыю сумлення — сродкаў на зямлі яшчэ і не прыдумалі, ды і ніколі іх не знойдуць».

Героі нарыса — ліквідатары-міліцыянеры, былыя супрацоўнікі падраздзяленняў аховы МУС. Чаму менавіта яны? Па-першае, міліцыя з'яўлялася адным з найбуйнейшых фарміраванняў ліквідатараў. Яе супрацоўнікі забяспечвалі эвакуацыю насельніцтва з забруджаных тэрыторый, потым неслі службу па ахове грамадскага парадку ў радыяцыйнай зоне. Па-другое, У. Барысенка мае непа-срэдняе дачыненне да праваахоўнікаў, таму што больш за 15 гадоў адпрацаваў на журналісцкай ніве спачатку ў міліцыйскай шматтыражы «На страже», а потым — у цэнтры культурна-выхаваўчай работы Дэпартамента аховы МУС Рэспублікі Беларусь.

Заўважу: на старонках «На страже» за ўсю гісторыю газеты, пачынаючы з выхаду яе першага нумара ў 1931 годзе, ніколі не друкавалася такіх аб'ёмістых па фармаце і змястоўных беларускамоўных матэрыялаў на тэмы культуры, як тыя, што належалі аўтару «Перамовы з жыццём». У Барысенка пісаў пра Я. Брыля, З. Бядулю, М. Гарэцкага, Я. Коласа, К. Крапіву, А. Куляшова, Я. Купалу, Я. Маўра, П. Труса, Цётку... Пісаў цікава і захапляльна, пісаў, каб пазнаёміць праваахоўнікаў з багатай спадчынай свайго народа і данесці да іх слова беларускае. Ён таксама з'яўляецца аўтарам першай кнігі на роднай мове па гісторыі стварэння, станаўлення і развіцця службы аховы МУС — «На варце грамадскага спакою» (2018).

Акрамя вышэйпералічаных, беларускамоўную частку кнігі таксама складаюць эсэ «Белыя ночы: расповед пра земляцкі трохкутнік» і два нарысы — «Друкарскі хлеб: расповед пра роднае выдавецтва» і «Паэтычная гісторыя: расповед пра Семашкевіча і Мяснікова». Спынюся на апошнім.

Мяркую, галоўны герой у ім усё-такі Міхась Чарот, стаўленне да асобы якога, паводле апаведу, па-рознаму выявілі літаратары і навукоўцы Рыгор Семашкевіч (1945—1982) і Анатоль Мяснікоў (1950—2011).

Нагадаю пра малавядомую сёння публікацыю, на якую робіцца акцэнт у нарысе. Гэта артыкул А. Мяснікова «Паэт-трыбун. Чалавек часу. Ахвяра рэжыму», надрукаваны ў 1996 годзе ў «Звяздзе». Ён апавядае пра выкрывальніцкі верш М. Чарота «Суровы прыговор падпісава першым». Рэдакцыя атрымала на артыкул адзіны (!) водгук, але які! Быў ён ад вядомага літаратуразнаўца, прафесара Берасцейскага ўніверсітэта Цімоха Ліякумовіча.

«Такі ўрок, — пісаў прафесар, — трэба выкарыстоўваць дзеля таго, каб не паўтараўся абставіны, якія прымушаюць чалавека забывацца аб сваім прызначэнні, аб тым лепшым, чым адарыла яго прырода. Кожнаму чалавеку ў любы момант накіравана праходзіць выпрабаванне на чэснасць і подласць. Вера ў перамогу гістарычнай праўды дапамагае зрабіць маральны выбар на карысць дабра. Толькі трэба глыбока ўнікаць у трагедыю эпохі, у трагедыю асабістых лёсаў».

Падсумаваць водгук-роздум на кнігу аўтара хацелася б яго ўласнымі словамі: «Складальнікам прапанаванай кнігі сталі жыццё і абставіны, час і памяць, якія вымушаюць кожнага з нас заглянуць у свой унутраны свет і яшчэ раз задумацца пра мэту і сэнс не толькі свайго асабістага існавання». Прыцягнуць да жыццёвага імгнення водбліск вечнага, нецмянеючага святла, быць першапачаткова і даастатку застацца чалавекам — прэрагатыва выключна самога разумнай істоты, перакананы аўтар.

Юры КУР'ЯНОВІЧ



Аляксандр БЫКАЎ

## Адзінокі бусел

Каб знайсці вячэру,  
Адмярае крокі  
У траве здзічэлай  
Бусел адзінокі.

Ні гнязда, ні побач  
Вернае сяброўкі...  
Ахінае горыч  
І мяне ізноўку.

Апусцелі высі  
Над страхой замішэлай —  
Тут я шлях калісьці  
Пачынаў нясмела.

Сум старой хаціны,  
Боль мой неадолены  
Зразумець адзіны  
Бусел той і здольны.

## Плюс па Цэльсію

Якія шчэ зіма народзіць версіі?  
Бясснежжа зноў — нібы замішэлы груз.  
І нечаканы сённяя плюс па Цэльсію,  
Ён для душы зняверанай не ў плюс.

І мрояцца сумётны пакручастыя,  
У светлым суме ціхіх бары,  
Як быццам мы ўсяго за крок да шчасця  
Спыніліся ды коцімся з гары...

## Эцюд

А неба пачарнела зноў пагрозліва,  
Ды веру — сонца зазірне у хату...  
Казуля п'е ваду з ляснага возера,  
Нібы вандроўнік стомлены — гарбату.

\*\*\*

З прыродай што  
ці, можа, з намі?  
Няўцямна ўсё ж, прычына ў чым.  
І люты сыплецца дажджамі,  
Як быццам плача па былым.

\*\*\*

Лявону Целешу  
Яшчэ адно лета пайшло пад адхон...  
І шчыра цябе мы папросім, Лявон,  
Вясёлае нешта папросім сыграць,  
Бо кветкі яшчэ ў палісадах гараць.  
І хай дапякаюць дажджы і смага —  
Яшчэ яна бачна, надзеі сцяга.  
І мы яшчэ мроім, і сніцца нам сон,  
Што лета пакуль не пайшло

пад адхон.

Сыграй нам, Лявон!

\*\*\*

Не здрадзіць таленту,  
каб не пакрыўдзіць Бога,  
І сцэжкаю паэтавай ісці.  
Любіць і ненавідзець — да знямогі,  
І ў чэрствых душах болем прарасці.

## Панна ў чырвоным

(па матывах Агінскага)

Дзень, пражыты што марна,  
Я ўбок адкладу  
І прысню твае мары,  
Твае мары скраду.

Я прыйду без дазволу.  
І ў самоце-журбе,  
Як паднебнаму звону,  
Я на веру табе.

Лёсу нашага човен  
Зорным шляхам плыве...  
Баль. І панна ў чырвоным —  
Ці наяве, ці ў сне?!

## Фэйсбучны верш

На старонцы фэйсбучнай я зноў —  
Віртуальныя зносіны ў модзе.  
І ўсё шырыцца кола сяброў,  
І ў мяне ўжо дзве сотні выходзіць...

Толькі думка прыйшла незнарок  
Пасярод віртуальнай хімеры:  
Каб адзін хто націснуў званок,  
Каб адзін хто пагрукаў у дзверы!



Віка ТРЭНАС

У Бога  
добрыя вочы

\*\*\*

Памятай: у Бога добрыя вочы.  
Памятай тое,  
калі назад вернешся  
І атрымаеш тэст  
на жыццё станоўчы.  
А пакуль — не прасі,  
не бойся, не вер.  
Бачыш,  
ікты ў люстэрку шчэрыць  
Ненажэрны бязлітасны звер,  
Што жыве ў кожным з нас.  
Можаш з ім  
сваю ўсмешку зверыць.  
Не, не шчырая.  
Празываў ты свой пропуск  
у вырай.  
Не твая ў тым віна.

\*\*\*

Вялізны птах, вялізны  
чорны птах.  
Ён, неабдымна  
крылы распасцершы,  
Закрыў мне вочы,  
засціў далягляд,  
Замкнуўшы шлях назад,  
Каб паказаць:  
той свет за гэты лепшы.

Дзівосныя, духмяныя сады  
У квецені мне бачацца мядовай.  
І спевы птушак чуоцца,  
І дыхаць лёгка,  
І загойваюцца раны.  
Чаму ж мне сказана тады:  
«Табе суды зарана?»

«Вяртайся,  
каб спасцігнуць тлум і глум,  
Вяртайся,  
каб спазнаць дабро і ліха», —  
Прамовіў птах,  
прасторы расхінуў —  
І стала ціха.

## Роўнасць

Коціцца свет,  
як більярдны шар у лузу.  
Па інерцыі,  
звыкла коціцца ў некла.  
Пераможца — той,  
хто называецца лузерам,  
Бязлівец — той,  
унутры каго смеласць саспела.

Дзень стары адпускае  
ўсіх нас спакваля.  
Новы дзень пачынае з нуля.

\*\*\*

Так, больш няма святла  
ў акне знаёмым.  
Так, біцца ў шыбу  
перастаў матыль.  
На месца летняй  
цеплыні прыходзіць стома,  
І згадкі расцярушаныя ў пыл.

Не, то няпраўда,  
што нідзе няма любові,  
Не проста так  
пагрукаў зноў нязваны госьць  
Да нас. Ён светлы,  
легкакрылы, танкабровы.  
Глядзіць і кажа:  
«Як жа так? Я тут. Я ёсць».

\*\*\*

Васільковы вочы  
і жытнёвыя валасы  
Для адных —  
метафара сцёртая,  
а для іншых — сімвал красы.  
Дагадзіць немажліва  
ні Богу, ні чорту.  
Сённяя ты на караблі,  
а заўтра — за бортам.

Кожны з нас —  
сам сабе раўнавага і рухавік.  
Да жыцця нясцёрпанная прага  
і той, да каго ты прывык.  
Пад нагамі зямля  
і неба над галавой.  
Апора, родная кроў і любоў,  
Гэта праўда.  
Гэта адзіная праўда.

## Два развітання

1.

Бывай, мой сябар.  
Там ты пачуеш  
ціхіх спевы анёлаў,  
Гэта тут —  
толькі гучны сабачы брэх.  
Тут адно за адным  
мы праходзім пякельныя колы.  
Там — мы чуем  
дзіцячы залівісты смех.  
Гэта тут, дзе б ні быў,  
у якіх б ні трапіў віры, —  
Непарушная пустка ўнутры.

Там — і сонца, і зоры, і поўня.  
Там усяго поўна.

2.

Мой дружа, бывай.  
Адпускаю цябе  
ў твой запылены рай,  
У пасткі забруджаных  
мікрараёнаў.  
Не перажывай:  
такіх, як я, поўна.  
І ты найлепшае для сябе абраў.

Не перапрашайся, не кайся.  
Бяжы, ды не азірайся.

Генадзь  
ПЯСЧАНСКИ

## Маці

Жыву, нібы яшчэ мы разам,  
Са мной —  
святло тваіх вачэй.  
Заўжды за ўсіх была ў адказе,  
Не дасыпаючы начэй.

Спявала, пеціла і грэла  
Агнём сардэчнай дабраты.  
Адпачываць зусім не ўмела  
Ад клопатаў  
штодзённых ты.

Як многа добрых  
слоў хацеў я  
Табе сказаць, але не змог.  
Але й без слоў ты разумела  
І горыч, і адчай трывог.

Цябе я часта ўспамінаю  
Ў палоне смутку, у журбе.  
Даруй мне, родная, святая,  
За ўсё даруй, малю цябе.

## Аб вайне

Пішу я часта аб вайне,  
Хаця ні дня не быў на ёй.  
Ды бацькаў боль  
жыве ў ва мне,  
Гарыць пякельным ён агнём.

Яго нічым не патушыць,  
Ён з часам  
толькі ўсё мацнее.  
Штодня  
пакутліва смыліць,  
Душа ж нямеє і сівеє.

Пішу я часта аб вайне,  
Яна ўва мне не перастане.  
Усё трывожыць сэрца мне  
Бацькоўскай  
незагойнай ранай.



Фота з сайта foto-basa.com.



Кірыл СТАСЕЛЬКА

## Дудка

У нашай вёсцы жыву сірата Мірук, які пасвіў кароў. Кожныя два месяцы ён мяняў дах, пад якім яму давалі начлег і кармілі. Калі маці хлопчыка сышла да прадзедаў, па вёсцы пачаў блукаць прывід жанчыны. Ён палохаў дзяцей мярзотнымі гукамі, вусцішнымі цэнямі і жудаснымі снамі. Нішто не дапамагала: ні камень пад падушчай, ні кветка пад языком. Таму ўжо з малака да старых костак у кожным пускала карані цёмная постаць. Вось толькі ў доме, дзе спыняўся Мірук, страшная жанчына не з'яўлялася. Таму ўсялякая сям'я прымала яго з вялікай ахвотай.

Ды і пастухом ён быў добрым. Статак заўсёды слухаўся хлопчыка, быццам той нарадзіўся сярод гавяды. Мірук не крычаў, не біўся, толькі граў на дудцы. Плямістыя сяброўкі ніколі не сыходзілі далёка і рыкалі пад яго палявыя песні. Калі з'яўлялася новая карова, Мірук браў свечку, тройчы абыходзіў вакол і нешта нашэптываў. А воскам ад той свечкі потым абмазваў сваю дудку, што выпускала спакойную сумную музыку, ад якой у вёсцы слёзы лілі нават старыя, а ў лесе шукалі прытулак ваўкі.

Калі Мірук пасталеў, асабліва палюбіў заставацца пад дахам Лявона. У яго доме дыханне Мірука спынялася, нібы спрабавала абгнаць казулю, твар пакрываўся чырванню, ногі і рукі дранцвелі, а словы паміралі ўнутры яшчэ да таго, як паспяваў іх выпусціць. Справа была ў Касі, якая падалася Міруку. У яе прысутнасці цела і думкі быццам сплывалі. Яна была падобная да птушынай песні і лёгкага дажджу ў спякотны дзень. Усмяшка Касі, здавалася, бачылі нават у цемры. Яна трымцела ў паветры, нават калі дзяўчына сыходзіла, сагравала лагоднай і п'якла ліхам. У яе вачах плёскаліся хвалі пад святлом месяца. Калі хто глядзеў у іх занадта доўга, але не ўмеў плаваць, мог не заўважыць і захлынуцца. З часам Мірук праглынаў усё болей слоў. Спрабаваў, але ніколі не мог абгнаць казулю. Яго дудка зайграла новымі гукамі.

Доўга не наважваўся Мірук прасіць у Лявона, а калі наважыўся, то пазбыўся яшчэ аднаго слова. Лявон не хацеў аддаваць дачку за сірату, а каб звязваць карані, болей не прымаў маладога хлопца пад сваім дахам. Мірук прасіў зноў і зноў. Ён намякаў, маліў, падманваў, пагражаў, абяцаў, але Лявон не згаджаўся.

Тады Мірук перастаў пасвіць кароў, сваю дудку пакінуў, калі спыняўся ў нашым доме — яна была яму больш не патрэбная, а потым і суздром сышоў туды, дзе ўсмяшкі чужыя не грэюць, а словы замяняюцца месцамі. У іншых пастухаў статак разбягаўся: то на пустку, а то ў балота. Каровы, што заставаліся, давалі малако празрыстае або зусім не давалі і ўжо не рыкалі пад палявыя песні, а вылі наўпрост на месца.

Калі Мірук сышоў, з ім вёску пакінула і страшная жанчына, якая палохала дзяцей. Але праз некалькі дзён пасля сыходу Мірука ў дом Лявона штоноч пачаў прыходзіць прывід маладога хлопца. Ён палохаў увесь дом: і мужыкоў, і баб, і маленькіх, і старых — мярзотнымі гукамі, вусцішнымі цэнямі і жудаснымі снамі, ад якіх нішто не дапамагала: ні камень пад падушчай, ні кветка пад языком, ні памяць пра пастуха. Доўга прыходзіў прывід. Ён палохаў Лявона, яго дзяцей, унукаў, праўнукаў, прапраўнукаў. І так працягвалася да таго часу, пакуль унук праўнука Лявона не выдаў сваю дачку за пастуха-сірату.

## Аброжак

У нашай вёсцы жыла сучка. Усе клікалі яе Валацуга, бо яна нідзе не хацела займаць будку. Бегала ад падворка да падворка, каб пачаставацца рэшткамі ежы, грэлася на сонцы ўлетку, а ўзімку залазіла ў хлёў, каб пераночыць. Чужых ці п'яных Валацуга не вельмі любіла — гнала да найбліжэйшай хованкі. Пры сустрэчы яе доўгія вушы падымаліся да сонейка, хвост віляў і сваім свавольствам разганяў усялякую цёмную хмару смутку, якая ў гаспадары вянучае сілы і жаданні да цягне да ўзножжа захаду. Вочы сабакі глядзелі так ласкава, што нават каменнае сэрца рассыпалася ў пясок. Таму, калі ў каго з тутэйшых што здаралася, абавязкова ішлі да Валацугі па выратаванне ад унутраных цмокаў, якія страшнейшыя за вядзьмарскіх.

Аднойчы мясцовыя заўважылі, што вушы Валацугі ўздыхаюцца ўжо не да сонца, а толькі да дажджу, хвост

# ЛІСЦЕ НА СЭРЦЫ

Аповеды

не круціцца, а ходзіць за ветрам, вочы наліліся металам, які хіліць галаву сабакі да травы. Чэрава таксама налілася цяжарам, расцягнулася і ўцякала ад неба. Неўзабаве ў Валацугі з'явіліся шчанюкі, і яна зусім страціла вясёлку. Дарослыя, каб не турбаваць сабаку, блізка не падыходзілі, хіба калі падкарміць, а дзяцей, якія падбіраліся бліжэй да хваста, Валацуга адганяла з навалніцай у вачах і маланкай у пашчы. У старэйшых лёгкія проста біліся аб грудзі, а маленькі Паўлюк так напалохаўся, што дыханне прыліпла да сэрца. Пасля таго ён не мог болей ані паветра ганяць, ані сонечныя прамяні кіем збіваць, а ў сне Валацуга і зусім кусала або шчыкала яго за пальцы, ды так, што ўранні ўся далонь была сіняя.

Што толькі ні чынілі краўныя хлопчыка, каб развязаць або перацяць вузел, які змацоўваў яго з сабакам: і да шаптухі вадзілі, і намоўлены мякіш Валацуге скормівалі, і кавалачак воўны падсмальвалі, і дыханне сабакі да грудзей прыклеівалі — але так яго з Паўлюка і не здолелі прагнаць. Вельмі моцна прырос. Тады даў каваль тры цвікі ды загадаў, каб імі закалацілі Валацугу ў трыкутную труну, а яе закапалі каля млына на пяты дзень.

Перш пайшла маці Паўлюка, але як паглядзела ў свет вачэй Валацугі, шкада ёй стала. Тады пайшоў бацька Паўлюка, але і яму стала шкада, калі паглядзеў у адлюстраванне вачэй шчанят Валацугі. Тады выправілася прабабка Паўлюка. Яна зрэзала воўны, узяла зуб, а ў рыбін пухір запячатала дыханне сабакі. Прынесла ўсё гэта назад, паклала ў трыкутную труну, закалаціла трыма цвікамі, якія даў каваль, а на пяты дзень закапала яе непадалёк ад млына. Так атрымалася закапаць падман, а падых Паўлюка адарваць ад грудзей. Ён зноў мог казытаць чужыя вушы і хаваць далоні.

Але ж за дзевяць захадаў Валацуга сама сышла пад тры жалезныя цвікі. Яе шчанюкоў разабралі хто куды. Аднаго сабе ўзяў і Паўлюк, назваў яго Чарныш і сам змайстраваў аброжак. Калі Чарныш сышоў услед за Валацугай, Паўлюк надзеў той аброжак новаму шчанюку, якога пакінуў сабе і назваў Хвасток. Калі Хвасток сышоў услед за Чарнышом, Паўлюк надзеў той аброжак чарговым, якога таксама пакінуў сабе і назваў Сябра. Але ў Сябра ўжо не было нашчадкаў, таму, калі і ён пайшоў на пяты світанак пасля свайго гаспадара, дзецям Паўлюка не было на каго надзяваць гэты стары аброжак, і яны проста схавалі яго на гарышчы.

## Крэсіва

Аднойчы малады Данук пачуў пра цудадейныя крэмень і крэсіва. Шарганеш адзін раз — і надвор'е зменіцца. Шарганеш двойчы — смеласць здабудзеш. Шарганеш тройчы — моц ворага аслабне. Шарганеш чатыры разы — манетами ўзбагацішся. Шарганеш пяць разоў — пашаніце ў справе. Шарганеш шэсць разоў — больш адступіцца. Шарганеш сем разоў — ачуняеш. Шарганеш восем разоў — духа выклічаш. Шарганеш дзевяць разоў — абаронішся ад духа. Шарганеш дзевяць разоў — дапаможа дух. Шарганеш адзінаццаць разоў — дванаццаць выканаўцаў дапамогуць. Шарганеш трынаццаць разоў — чаго хочаш прасі. Але кожнае чырканне змяняе жыццё на тры сотні дзён. Старога гэта страшыць хуткай дарогай за далагляд. А маладога, наадварот, вабіць хуткім шляхам да зорак, бо ён толькі выйшаў з-за далагляду.

Іскры замігцелі ў ілбе Данука. Жаданне расло і мацнела, танчылі пад музыку надзеі, а рукі трымцелі ад патаемнай прагі. Іскры ж так зіхцелі, што нават уначы было светла, нібыта ўдзень. Таму Данук ужо не мог заснуць. Сабакі брахалі, а свежасць лашчыла шчокі. Данук сышоў з бацькоўскай хаты шукаць цудадейныя крэмень і крэсіва. Ішоў ён, а ў галаве шоргалі іскры, якія адлічвалі сотні дзён.

Мінуў Данук балоты, у якіх знік ужо цэлы свет. Мінуў лясы, дзе камлі дрэў блытаюць вочы, а музыка насылае найглыбейшы сон. Мінуў палі, вятры якіх выпускаюць слёзы з грудзей. Мінуў рэкі, чые воды супраць жадання напайнялі целы і абдымалі душу да донца. Мінуў маленькія мястэчкі, дзе адна пулавіна цягнулася ад двара да двара. Мінуў вялікія гарады, дзе сонца хаваецца за крыжам або купалам. Бачыў, як маці корміць дзіця сэрцам, а брат брата — цвікамі. Як усмяшка на захадзе хаваецца за зморшчынамі, а два сэрцы нараджаюць новую ўсмяшку. Як грудзі паглынаюць меч. Як срэбра плавіць косткі. Як сонца сустракаецца з месяцам. Як вялікі маленькага абдымае, а маленькі вялікага перамагае, і наадварот. Многае Данук і чуў. Як барабан мужыкоў нявечыць, а птушкі лечаць. Як кола воза адстуквае мінулае і будучае. Як завіруха хавае мядзведзя. Як чэрава пляскае па сталю. Як карона танчыць на падлозе.

Многае і адчуць давалася Дануку за гэты час: агонь у пятках, камень у руках, яміну ў грудзях, лісце на сэрцы, шум у вачах, стралу ў думках.

Шукаў Данук крэмень і крэсіва дзевяць разоў па тры сотні дзён. А на наступную сотню вярнуўся дадому ні з чым, апроча ямак і каналаў на скуры, ружы без шыпоў і поўнай галавы. Не было Данука дзевяць разоў па тры сотні дзён, але пастарэў ён утвая і звонку, і ўнутры. Пажаляўся сын маці, што не існуе цудадейных крэменя і крэсіва, пра якія ўсе кажуць, бо паўсюль ён пабываў і нідзе іх не бачыў.

Злітавалася маці і раскрыла Дануку таямніцу. Тыя крэмень і крэсіва ўвесь час былі ў яго бацькі, які ў апошні раз шаргануў трынаццаць разоў і загадаў, каб сын застаўся, калі любіць бацькоў, а калі не любіць ці дурны — шукаў, дзе сонца нараджаецца. Пусцілі вочы Данука мёртвыя рэкі. Не асушваліся яны тры дзсяткі дзён, а калі асушыліся, папрасіў Данук у маці бацькоўскія крэмень і крэсіва. На гэта яна адказала: як знік у іх сын, то цудадейныя крэмень і крэсіва не стала каму перадаваць, таму выкінуў бацька крэмень перад тым, як сысці ў дом без вокнаў. А крэсіва аддала сыну. З тых часоў Данук не пакідаў свой дом, але ад расы да расы блукаў па наваколлі ў пошуках крэменя. Хоць сын не пакідаў яе болей, маці разумела, што ён ужо ніколі не будзе ранейшы.

## Сіта

У тыя часы, калі князі яшчэ ваявалі адзін з адным, пакуль не звядуць саперніка ў гліну, у нашых краях адбылася гісторыя, якая доўга казытала скроні.

Мясцовы князь вызначаўся роўнымі шалюмі, што звычайна ўраўнаважваюць два бакі аднаго чалавека і не даюць адной руцэ ўзняцца вышэй за другую, і халоднымі вушамі, якія астуджалі пажары ўнутры. Але навісла пагроза над ягонымі людзьмі і зямлёй. Тады звярнуўся князь да трыццаці братаў, чые вочы асвятлялі ноч. І дамовіліся яны, што браты дапамогуць ўзняцца на вяршыню, якая ўзвысіцца над ворагам, а князь аддасць сваю дачку за старэйшага брата. Пабіў князь з трыццаці братамі ворага, а за тры дажджы і сам сышоў у гліну.

Старэйшаму брату належала ўжо не толькі ўзяць за жонку дачку князя, але і сесці на яго месца. На радасях старэйшы брат пачаў святкаваць і не заўважыў, як пасябраваў з Апіўнем, які адвёў яго ў балота. Тады замест яго паўстаў другі брат і таксама пачаў святкаваць, але і яго Апівень звёў у раку. Тады дайшла чарга пабрацца з дачкой князя да трэцяга брата, ды і таго Апівень звёў. Так сыходзілі брат за братам, і чарга дайшла да малодшага. Гэтак Апівень зрабіў малодшага старэйшым з братоў.

Дачка князя была пекнай дзяўчынай, яе грудзі штурхалі адна адну, позірк цягнуў да сябе, дыханне зачароўвала, а сукенка хавала найвялікшую слодыч. Але малодшы брат, які стаўся старэйшым, не радаваўся... Бо ключ ад сябе ён падарываў ужо іншай і ёю сілкаваў салёныя рэкі. Але дамова ёсць дамова, і старэйшы брат узяў за жонку князеву дачку. А як страціў свой ключ, то занурыўся ў распач. Гэтага брата Апівень адолеў не святкаваннем, а распаччу, але ж пра тое не ведала яго жонка княгіня.

Маладая жонка чакала мужа. Сонца лашчыла месяц, зоркі — неба, а раса — траву. Гэтак доўга яна чакала, што ў служанкі паспелі нарадзіцца дзеці дзяцей, але муж так і не вярнуўся, а над людзьмі і зямлёй яе бацькі зноў навісла пагроза, якая казытала пяці чырвонымі языкамі і цалавала грудзі жалезам. Сын ворага, якога пабіў князь з трыццаці братамі, выбраўся з яміны, стаў на вастры, якое цягнулася да тронка, ды надзеў шалом, які кроіў аблокі да крыві. Каб ён не забраў тое, што належыць мужу, княгіня звярнулася да багоў з просьбай пра выратаванне. І багі пачулі маленні. Княгіню з яе ўладаннямі схавала зямля, а на тым месцы разлілася возера. Невялікае, але вельмі глыбокае. Такое глыбокае, што і чорт страціў бы свой хвост. Такое глыбокае, што нават адлюстраванне неадольна цягнулася на дно. Такое глыбокае, што нават рыба баялася там апускаць луску. Вакол возера штогод развіталіся чароўныя, як вусны каханай і як нянавісьце немаўля, кветкі. Дзесьці ў іх хаваўся кончык чырвонай стужкі. Каб муж княгіні, трыццаці — найстарэйшы і наймалодшы брат — калі вернецца, мог пацягнуць за стужку і выцягнуць з возера княгіню з яе ўладаннямі.

Калі дзядзька маёй прабабулі ў юнацтве пачуў гэтую легенду, выправіўся да таго возера, каб адшукаць кончык чырвонай стужкі і вызваліць княгіню, але знайшоў сярод чароўных кветак толькі старое сіта, якое і прынес дадому.



## «Я Ж ВАДЫ БАЮСЬ...»

Сёння эстрадна-песенны жанр (асобныя спевакі, поп- і рок-гурты) — неад’емная частка баўлення вольнага часу і атрымання эстэтычнага задавальнення ў пэўнай часткі нашага насельніцтва. Прычым немалой... Некаторыя шлягеры жывуць дзесяцігоддзі, некаторыя песні становяцца аднадзёнкамі. Удалае спалучэнне вершаванага тэксту, музыкі і выканання становіцца галоўнай перадумовай поспеху.

Вядомай песні «Ручнікі» хутка будзе шэсцьдзясят гадоў з часу першага выканання, а яна жыве, радуе слухачоў. Верш фальклорнага кшталту Веры Вярбы (Гертруды Сакаловай) удала спалучыўся з таленавітай музыкай Міколы Пятронкі. Якраз дзеясловы *баюсь* і *ўтаплюсь* шмат якімі слухачамі і сёння ўспрымаюцца як адзнака народнасці, і яны насамрэч лічаць песню народнай, бо сапраўдная паэзія сабе такой вольнасці ў 1960-я гады дазволіць не магла. Чаму?

Разгортваем «Беларускую граматыку»: зваротныя дзеясловы з постфіксам -сь «ўжываліся раней і зрэдку ўжываюцца цяпер у вершаваных творах для захавання рытму і рытму і не з’яўляюцца ў наш час літаратурнай нормай». Паўторым: не з’яўляюцца літаратурнай нормай. Дык чаму ж аўтары песенных тэкстаў ігнаруюць літаратурную норму? Не ведаюць? Але ж ёсць вартае запамінавання выслоўе для аўтараў: «Не ведаеш — не пішы, бо можаш апынуцца ў смешным (недарэчным) становішчы».

Калі чыеш радкі песні ў выкананні народнага артыста Беларусі Анатоля Яромленкі і ансамбля «Сябры», становіцца шкада і выканаўцаў, і слухачоў: «Можа, ёсць дзе і лепей мясіны, // Разважаць я зусім не бярусь // І звяртаюся з адкрытай душою: // Прыязджайце да нас ў Беларусь». Гэты тэкст усё ж не «пад народнае», а прэтэндуе на найменне «паэзія», якой тут і не пахне: акрамя *бярусь* і *звяртаюся*, рэжа вока *лепей мясіны* (трэба — лепшыя), рэжа слых немагчымае вымаўленне ў пасля с (нават адчуваецца цяжкавымаўляльнасць у спевака). І пайшла гуляць «папса»: «Я не *спрачалась*, у вочы твае *закахалась*, // На неба глядзеўшы часам»; «Паміж мною і табой // Апошні дзень як ўсё жыццё». (Хто прыстойна вымавіць пасля к гук ў? Будзе *фсё* — нарматыўнае для рускай мовы.)

Спявачка заявіла, што перакладае свае песні на беларускую мову, і яе задуму падхаліў нейкі гурт. А што атрымалася: «Выбачай мяне, выбачай. // Толькі гэта і трэба»; «Мяне за песні прабач, // За тых здзекі і смех за маёй спіною». Калі сам не здольны якасна перакласці, то хоць пакажы тэкст рэдактару. Дзеясловы ж *выбачаць* і *прабачаць* кіруюць залежнымі словамі ў давальным склоне (каму? — мне).

А лексіка? Такое ўражанне, што хутка пойдуча песні на траянцы. Яны ёсць, але пішуча з намерам, не для шырокага тыражавання. Вось з нядаўняга: «Схіліўшыся, рабіна абудзіць успаміны // З вярбой, што ля *каліткі* пад родны кліча дах». Адкуль *калітка*? Хоць бы спецыяліст параіў: *каля весні* або *каля брамкі*... Ды і сэнсавы бок кульгае: *рабіна з вярбой абудзіць успаміны?* Ці так разумець радкі?

Або яшчэ: «Паміж небам і зямлёй // Луна і сон і забыццё». Адкуль *луна*? «Недзе ў паралельных *мірах* — // На розных мы стаім берагах!» Адкуль *міры*? Некалькі разоў «адсутнасць вайны»?

Або яшчэ: «*Пралістай* гісторыю фразамі. // Адчуеш, колькі яшчэ не казалі мы? // *Пралістай*, ты толькі *пралістай*». Ёсць жа добрае слова *прагартай*, нават рытм не збіваецца пры замене.

Два прыклады без каментарыяў: «Сама сабе здаюся поўнай *дурай*: // Ад шчасця хочацца крычаць, як птушка»; «Цепліцца ў каміне паходны агменьчык. // Яна каля люстэрка, мой сонечны *пцёнчык*».

У чым асаблівасць сучаснай эстраднай песні? Шматкроць паўтараюцца асобныя фразы ці словы. І такім чынам няправільныя і безгустоўныя выразы ўкараняюцца ў свядомасць як нарматыўныя. Да прыкладу, у песні «Маё мора» радок «Але, маё мора, прабач мяне» гучыць аж 8 разоў. Як тут не паверыць спявачцы?

Згадваюцца песні «Нёман», «Завіруха», «Лясная песня», «Завушніцы», «Каля Чырвонага касцёла»... Гарманічнае спалучэнне тэксту і музыкі. Значыць, ёсць таленты на нашай зямлі! Спадзяемся, што і не перавядуцца.

Пятро ЖАЎНЯРОВІЧ

ПАМЯЦЬ, ПАКІНУТАЯ  
ПАД КРЫЖАМІ

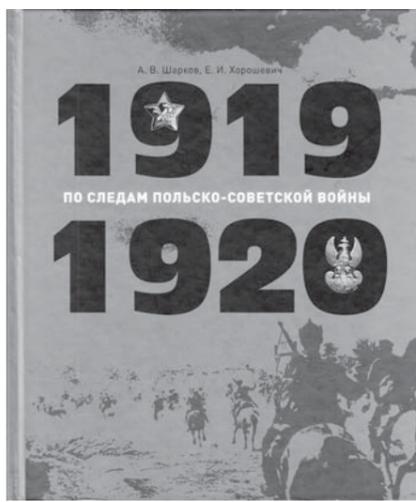
Вайну 1920—1921 года паміж Саўецкай Расіяй і Польшчай савецкія гістарыёграфы вызначалі як «паход Антанты». Між тым сутнасць яе палягала ў барацьбе за ўсталяванне новых межаў паміж Расіяй і Польшчай. Абедзве дзяржавы прэтэндавалі на беларускія і ўкраінскія землі, аргументуючы свае памкненні фактамі нібыта гістарычнай даўніны, прыводзячы этнічны склад мясцовага насельніцтва і яго палітычныя арыентацыі. Тэрыторыі і Беларусі, і Украіны былі выключна тэатрам ваенных дзеянняў у гэтай вайне, прасторай палёў і лясоў, водных рубяжоў і чыгуначных ліній, шашэйных і прасёлкавых дарог. Мясцовае насельніцтва разглядалася і з польскага, і з савецкага бакоў як патэнцыйны людскі рэзерв для папаўнення вайсковых шэрагаў.

Пасля завяршэння вайны 1919—1920 гадоў у савецкай навуцы яна асвятлялася толькі з гледзішча ваенных дзеянняў, прычым пралікі і няўдачы альбо замойчваліся, альбо згадваліся мімаходзь. Між тым грунтоўнага даследавання, заснаванага на факталагічным матэрыяле, гісторыкі так і не стварылі. Сярод першых аўтараў, якія ставілі мэту раскрыць драматычныя падзеі ў гісторыі Беларусі таго перыяду, можна назваць Анатоля Грыцкевіча з яго працай «Барацьба за Беларусь 1917—1921».

Сёлета ў Выдавецкім доме «Звязда» пабачыла свет навукова-папулярнае выданне Анатоля Шаркова і Алены Харашэвіч «Па слядах польска-савецкай вайны, 1919—1920». Акрамя таго, што яно асвятляе асноўныя падзеі вайны пры дапамозе актуальнага фотаматэрыялу аўтары знаёмяць чытачоў з пахававаннямі і мемарыяламі загінулым войнам, як савецкім, так і польскім, крытычна асвятляюць стан, у якім цяпер знаходзіцца гэтыя архітэктурныя помнікі.

Даследчыкі грунтоўна падышлі да напісання работы, паказалі не толькі аб’ект даследавання, але і аб’ёмную гістарычную карціну таго часу. У прадмове да кнігі раскрываюцца перадумовы станаўлення беларускай дзяржаўнасці і складаная сітуацыя, у якой вайна стала непазбежнай, тое, што да яе прывяло. У перыяд утварэння і станаўлення новых дзяржаў (у тым ліку абвясчэнне БНР у 1918 г., потым, 1 студзеня 1919 г., — ССРБ, а ўжо 16 студзеня — ЛітБел) узнікла пытанне аб іх дзяржаўных межах, асабліва паміж Польшчай і савецкай краінай, якія дамінавалі ва Усходнеўрапейскім рэгіёне. Пасля анулявання 13 лістапада 1918 года Брэст-Літоўскай мірнага дамовы Чырвоная Армія атрымала загад прасоўвацца за Запад і займаць беларускія землі. Камандуючаму Заходняй Арміяй Андрэю Снесару была пастаўлена задача да канца 1918 г. выйсці на лінію Вільня — Гродна — Мазы — Лунінец — Пінск і далей. Кіраўніцтва Польшчы расцэнвала гэтую сітуацыю як акупацыю сваёй тэрыторыі. Таму прасоўванне войскаў Чырвонай Арміі ўглыб літоўска-беларускіх тэрыторый выклікала пратэсты з боку польскага ўрада. У ходзе перамоў Расіі і Польшчы тэрытарыяльныя прэтэнзіі абедзвюх дзяржаў не дазволілі прыйсці да заключэння мірнага пагаднення. Эскаляцыя напружанасці ў рэгіёне, узростанне колькасці польскіх вайсковых фарміраванняў і іх канцэнтрацыя каля межаў савецкіх рэспублік зрабілі непазбежнымі ваенныя сутыкненні, як зазначана ў рабоце.

Але не на баявых дзеяннях і не на палітыцы дзяржаў адносна ходу вайны зрабілі галоўны акцэнт аўтары даследавання. Яны асвятлілі тое, што заўжды з’яўляецца вынікам любых войнаў: чалавечыя страты. Прычым у выданні пададзены розныя пункты гледжання на статыстыку забітых. Так, паводле афіцыйных звестак, за перыяд 1918—1921 гадоў польскія страты былі больш ад 50 тысяч чалавек. Дакладныя страты Чырвонай Арміі не падлічаны, бо няма дакладных крыніц, на падставе якіх гэта можна было б зрабіць. Што тычыцца забітых і параненых салдат і камандзіраў Заходняга і Паўднёва-Заходняга франтоў у 1920 годзе, аўтары прыводзяць лічбу 17 544 чалавекі, узятую з кнігі «Грыф сакрэтнасці зняты», аднак, зазначаюць даследчыкі, звесткі гэтыя не выклікаюць даверу, бо «толькі ў Варшаўскай бітве, згодна з польскімі крыніцамі, загінула каля 25 тысяч чырвонаармейцаў і каля 70 тысяч трапіла ў палон». Аўтары прыводзяць інфармацыю і адносна палонных, паказваючы ўсю спрэчнасць і недакладнасць сітуацыі з іх падлікам, прычым аналізуюцца дадзеныя, якія прыводзіліся і ў расійскай, і ў польскай гістарыяграфіі. Пра ўмовы ўтрымання палонных у лагерах можна зрабіць высновы, звярнуўшыся да ўспамінаў асоб, якія праз гэта прайшлі. Так, у кнізе прыводзіцца вытрымка пра лагер, арганізаваны польскім бокам для савецкіх вязняў у Бабруйскай цытадэлі. Прааналізаваўшы крыніцы і літаратуру, даследчыкі прыводзяць інфармацыю і пра іншыя лагеры на тэрыторыі Польшчы, а таксама дадзеныя адносна рэпатрыяцыі. Не абдызены ўвагай і факт, забойства палонных з абодвух бакоў.



Памяць пра тое, што калісьці адбылася, якой балючай яна б ні была, павіна захоўвацца, перадавацца з пакалення ў пакаленне. Каб крывавае падзеі назаўсёды засталіся толькі гісторыяй. Што можа перадаць гэтую памяць лепей, чым месцы пахававанняў загінулых? «...Работы па добраўпарадкаванні месцаў пахававанняў ажыццяўляліся ў асноўным на тэрыторыі Польшчы і беларускіх заходніх рэгіёнаў, якія да 1939 года ўваходзілі ў яе склад, і датычыліся больш польскіх пахававанняў. Падобныя работы праводзіліся і на тэрыторыі БССР, аднак упарадкаванню польскіх магіл патрэбнай увагі не надавалася. На пахававаннях войнаў Чырвонай Арміі і ваеннапалонных усталяваліся сціплыя помнікі. Некаторыя з пахававанняў зберагліся і па сёння, іншыя з цягам часу сталі заняўдбанымі і забытымі...» — падсумоўваюць аўтары вынікі даследавання.

У кнізе прыводзіцца звесткі аб пахававаннях па ўсіх абласцях Рэспублікі Беларусь, з указаннем раёна і вёскі. Апісанне мясцовасці, дзе знаходзіцца магілка, як упарадкаваны пахававанні, надпісы на помніках, звесткі мясцовых жыхароў адносна тых, хто знайшоў тут апошні прыстанак — пра ўсё можна пачытаць на старонках кнігі-альбома, багата ілюстраванага адпаведнымі фотаматэрыяламі. Ёсць у выданні і апісанні пахававанняў войнаў Чырвонай Арміі на тэрыторыі Польшчы: у Вялікапольскім ваяводстве, Куяўска-Паморскім, Лодзінскім, Люблінскім, Мазавецкім, Падляскім і Паморскім.

Тое, што кніга, прызначаная захаваць памяць пра вайну і пра тых, хто загінуў, пабачыла свет, мае значэнне не толькі для Беларусі, але і для Польшчы, якая ў сілу гістарычных абставін заўсёды была для Беларусі альбо сястрой, альбо саперніцай. Думаецца, выхад гэтай кнігі паспрыяе развіццю міжнародных стасункаў і добрасуседскіх адносін, заснаваных на ўсведамленні сумесна перажытых як добрых падзей, так і драм. «Выданне ў Беларусі альбома з апісаннем месцаў на беларускай зямлі, дзе знайшлі вечны спакой войны Першай сусветнай вайны і Польшка-бальшавіцкай вайны, — гэта важная падзея. І нават сімвалічная, таму што альбомам выдадзены ў юбілейным годзе, калі адзначаецца стагоддзе Варшаўскай бітвы — пераломнага моманту вайны 1920 года», — зазначыў ва ўступным слове да кнігі Артур Міхальскі, Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Польшча ў Рэспубліцы Беларусь.

Яна БУДОВІЧ



Помнік загінулым войнам, в. Зенанполле, Чэрвенскі р-н.

# Рамантыкі адраджэння

**Ч**алавек рэдка бывае задаволены эпохай, у якой яму выпадае нарадзіцца, і схільны рамантызаваць мінулае. Зразумела, мала хто жадае жыць падчас вайны, змены грамадскага ладу ці быць сведкам прыродных катастроф. Аднак падобныя стрэсавыя сітуацыі спрыяюць актывізацыі чалавечага патэнцыялу, пераацэнцы каштоўнасцей і з'яўленню геніяў — асоб, якія закліканы даць свету надзею, арыенціры для будучыні, растлумачыць сутнасць рэчаў і ісці сваім прароцкім шляхам, часта насуперак акружэнню. Іх імёнамі потым, праз шмат гадоў ці нават праз стагоддзі, называюць гарадскія вуліцы і плошчы.

У часы нацыянальнага адраджэння Румыніі і Беларусі (XIX — пачатак XX стагоддзя) такімі яркімі асобамі былі Міхай Эмінеску і Максім Багдановіч.

Нездарма гэтыя творцы згаданы разам. Дні памяці абодвух прыпадаюць на пару цвіцення, росквіту прыроды. 25 мая 1917 года ў 25 гадоў не стала Максіма, а 15 чэрвеня 1889-га — 39-гадовага Міхая.

Кажуць, геніі не жывуць доўга — геніі жывуць вечно. І нярэдка ў іх лёсах і творчасці можна знайсці паралелі. Кароткае, але надзвычай плённае жыццё, няўдачы ў асабістым, невылечная хвароба, абвостранае адчуванне прыгожага, а таксама адзіноты, мяжы жыцця і смерці, перажыванне за лёс свайго народа і радзімы, вандроўнае або вымушанае існаванне на чужыне...

Больш-менш абазначаны ў беларускай літаратуры чытач падчас знаёмства з біяграфіяй і паэзіяй класіка румынскай літаратуры Міхая Эмінеску абавязкова згадае радкі, вобразы ды факты з жыцця Максіма Багдановіча. У жыццёпісах двух класікаў ёсць нават лічбавыя супадзенні. Так, першы верш абодва паэты апублікавалі, калі ім было па 16 гадоў; у кожнага пры жыцці выйшаў усяго 1 зборнік твораў: у Эмінеску — «Вершы» (1883 г.), у Багдановіча — «Вянок» (1914 г.); паміж гадамі іх нараджэння розніца — 41, а пражыў Эмінеску больш за Багдановіча на 14 гадоў. І гэта толькі тое, што навідавоку.

Інтэлігентныя, далікатныя натуры, пакліканыя нацыянальным адраджэннем, яны былі ў ліку заснавальнікаў літаратурнага працэсу кожны ў сваёй краіне і спрычыніліся да фарміравання літаратурнай мовы, натхняліся прыродай і фальклорам.

*Непагодны вечар. Сумна, дружа, мусі?  
Каб разважыць смутак,  
ціха запяваю:  
— Ой, ляцелі гусі ды з-над Беларусі,  
Скалацілі воду ціхага Дунаю...*

Не раз пад уплывам беларускай народнай творчасці Максім Багдановіч згадвае назву гэтай ракі, тэрытарыяльна бліжэйшай, хіба, Міхаю Эмінеску. У беларускім жа фальклоры Дунай — увогуле вялікая рака (такое значэнне назоўніка «дунай» у старажытнай



арыйскай мове). Але ж як прыгожа пракладзена нітка сувязі паміж Беларуссю і поўднем Еўропы, куды птушкі з поўначы ляцяць у вырай!

Арыентацыя на вусную народную творчасць і цікавасць да гісторыі, любоў да прыроды і яе адухаўленне — агульнае для румынскага і беларускага класікаў.

*— Задуменны лес, лясок,  
Што ты робіш, мой браток?  
Як рассталіся сябры,  
шмат мінула з той пары... —*

так пачынаецца верш «Спатканне» Міхая Эмінеску.

Максім Багдановіч, «заварожаны вячэрняй цішынёй», бачыць, «з прыродай зьліўшыся душой, як дрыжаць ад ветра зоркі», чуе «як расце трава», а «на моху між спелай брусьніцы» ўяўляе адзінокага Лесуна. Адзінокага, як і сам паэт. Як, дарэчы, абодва класікі, якім асвятлялі смутак хіба згадкі ці знакі ўвагі каханых.

*...І хоць рэдка, ды бывае:  
Я сяджу пры лямпе ўночы —  
Раптам сэрца замірае,  
Клямка недзе там скрыгоча...  
То Яна. У мой дом самотны  
Ледзьве толькі увайшла —  
Азарыла ўсё абліччам,  
Поўным яснага святла... —*

дзеліцца Міхай Эмінеску ў вершы «Адзінота». І ва ўнісон з ім — Максім Багдановіч:

*Я, бальны, бескрылаты паэт,  
Помню, раз пазабыў сваё гора, —  
Гэта чуда зрабіў Ваш прывет...*

Сапраўды, цяжка ўявіць паэта без музы. А яшчэ цяжэй — паэта, шчаслівага ў каханні. Міхаю Эмінеску, падаецца, больш пашанцавала ў гэтым плане. Паміж ім і яго каханай, паэткай Веранікай Мікле, была ўзаемнасць, хоць адносіны і жыццёвыя абставіны, у якіх яны развіваліся, не назавеш простымі. Максім Багдановіч быў

закаханы не раз, аднак цяжкая хвароба, узвышаная далікатнасць ды сціпласць паэта перашкаджалі змагацца за сваё каханне. Яднае ж двух паэтаў імя Вераніка. У свядомасці кожнага беларуса са школьнай пары ўпісаны радкі Максіма Багдановіча:

*...Няма таго, што раніш было,  
І толькі надпіс «Вераніка»...*

Настальгія па дзяцінстве і каханні — таксама агульныя матывы паэзіі беларускага і румынскага класікаў. А яшчэ — зорка Венера (вячэрняя і ранішняя зорка) у Багдановіча і Лучафэрул (ад румынскага 'вячэрняя або ранішняя зорка') у Эмінеску, увогуле начны зорны ды месяцавы небасхіл. Верш «Раманс» («Зорка Венера...») у Багдановіча і паэму «Лучафэрул» у Эмінеску можна лічыць самымі папулярнымі ў гэтых аўтараў. А румынскага класіка называюць «ранішняй зоркай» нацыянальнай літаратуры, Максіма Багдановіча — песняром, які вывеў беларускую літаратуру на сусветны ўзровень, паказаўшы, як прыгожа па-беларуску гучаць тыя ж санеты, трыялеты ды філасофская, інтымная лірыка.

*Калісь глядзеў на сонца я,  
Мне сонца асляпіла вочы.  
Ды што мне цемь вечнай ночы,  
Калісь глядзеў на сонца я...  
(з «Трыялета» М. Багдановіча)*

Яны, такія блізкія, ніколі не сустраліся, бо гэта было немагчыма: Максім Багдановіч нарадзіўся праз два з паловай гады пасля смерці Міхая Эмінеску. Няма дакументальных сведчанняў пра знаёмства Багдановіча з творчасцю румынскага паэта. Аднак іх абодвух сфарміравала эпоха нацыянальнага адраджэння, падобныя гістарычныя ўмовы, выдатная адукацыя, а таксама найлепшыя ўзоры еўрапейскай літаратуры, якія яны цудоўна перакладалі і аналізавалі, на якія арыентаваліся, пішучы свае творы.

**Кажуць, геніі не жывуць доўга — геніі жывуць вечно. І нярэдка ў іх лёсах і творчасці можна знайсці паралелі. Кароткае, але надзвычай плённае жыццё, няўдачы ў асабістым, невылечная хвароба, абвостранае адчуванне прыгожага, а таксама адзіноты, мяжы жыцця і смерці, перажыванне за лёс свайго народа і радзімы, вандроўнае або вымушанае існаванне на чужыне...**

Абодва паэты, дарэчы, вядомыя як выдатныя журналісты і літаратурныя крытыкі, публіцысты, патрыёты, чые разважанні ды заўвагі актуальныя і сёння. У артыкуле «Рэальны і фіктыўны прагрэс» Міхай Эмінеску адзначае: «Нізкі культурны ўзровень і ў вярхах, і ў нізах — яшчэ не самае вялікае бедства... Усе імкнуцца толькі да

аднаго — карыстацца перавагамі замежнай цывілізацыі, а не ствараць у краіне культурныя ўмовы, у якіх такія вынікі дасягаюцца самі сабой». Гэта вельмі блізка і знаёма таксама беларусу, прычым як пачатку XX стагоддзя, так і сучаснаму. У артыкуле «Забуты шлях» Максіма Багдановіча чытаем: «...занасіць толькі чужое, не развіваючы свайго... гэта значна глуміць народную душу. Да таго ж, адны жабракі могуць праз усё жыццё толькі браць».

Паэты моцныя і патрыятычнымі вершамі. Пранізліва гучыць «Дойна» Міхая Эмінеску:

*Ад Днястра ажно да Цісы  
Слёзы лье румын, як з мисы,  
Што не можа ён прабіцца:  
Паабселі чужаніцы...*



І паралельна згадваецца ў Максіма Багдановіча:

*Краю мой родны!  
Як выклаты Богам —  
Столькі ты зносіш нядолі.  
Хмары, балоты...*

*Над збожжам убогім  
Вецер гуляе на волі...*

На дапамогу ў барацьбе за незалежнасць Міхай Эмінеску кліча легендарнага румынскага кіраўніка Штэфана Вялікага:

*Бог, цябе пачуўшы, можа,  
Ратаваць наш род паможа!..*

А Максім Багдановіч кліча старадаўняю Пагоню ў аднайменным вершы.

Да канца жыцця ні адзін, ні другі паэт не прычакаў шчаслівага моманту поўнага адраджэння сваёй дзяржавы. Але і Міхай Эмінеску, і Максім Багдановіч самааддана змагаліся за гэта, пакінуўшы нашчадкам свае перажыванні і неўміручыя словы, якія працягваюць біць у сэрцы і натхняць.

*...Дадзена адно паэту —  
Ўзняцца па-над далямі,  
Час пераадолець...*

У гэтым быў перакананы румынскі класік.

**Вераніка БАНДАРОВІЧ,  
кандыдат філалагічных навук**

# Кантэкст для пошукаў

## Што прапаноўваюць арт-пляцоўкі Мінска?

Так склалася, слова «лета» ў свядомасці большасці людзей асацыіруецца з адпачынкам, вандрункамі, бестурботным баўленнем часу. Гэтым летам усё інакш: многія шукаюць паратунку, каб збегчы ад рэальнасці, узбагаціцца эмоцыямі, пачуццямі, якіх не хапала апошнім часам... І адзін з найлепшых памочнікаў — творчасць, свая ці чужая. Што прапаноўваюць мастацкія галерэі ды музеі?

### Зведаць новае

Шэраг цікавых прапаноў у Нацыянальнага цэнтра сучасных мастацтваў, якому сёлета спаўняецца 5 гадоў. Виртуальны праект, прысвечаны гэтай падзеі, прадстаўляе найбольш значныя творы, што знаходзяцца ў фондах цэнтра, і іх аўтараў. Пакуль на сайце можна пабачыць расповеды пра Юрыя Пятрова, Людмілу Кальмаеву, Алу Замай, але праект, які будзе доўжыцца да канца лета, яшчэ папоўніцца вартымі імёнамі. Дарэчы, да юбілею НЦСМ плануе каталагізаваць усе творы з фондаў — 5 тысяч экспанатаў. Адзначаецца, што каталог, на які зараз ідзе збор сродкаў, можа стаць найважнейшай друкаванай прэзентацыяй тэндэнцый сучаснага беларускага мастацтва.

Адзін з кірункаў працы НЦСМ — адукацыя. Цэнтр запрашае педагогаў і школьнікаў на майстар-класы па акварэльнай тэхніцы. Чакаюць дзяцей ды іх бацькоў і ў навуковым летнім лагера «Хімікі». У праграме прадугледжаны лабараторныя работы, майстар-класы па інжынірынг, экскурсіі, эксперыменты, лекцыі, квэсты, навуковыя шоу-праграмы і мноства іншых актыўнасцей. Сумесна з музеем навукі «Элемент» НЦСМ прапаноўвае дзецям паўдзельнічаць у арт-лагеры «Леанардзіка». Тэма кожных заняткаў прысвечана асобнаму віду мастацтва: тэатру, музыцы, кіно, харэаграфіі, выяўленчаму мастацтву.

Плён работы супрацоўнікаў НЦСМ сёння — міжнародны выставачны праект «Алфавіт вайны». Ён аб'ядноўвае мастакоў з Беларусі, Расіі і Украіны, якая выказваюцца на тэму Другой сусветнай вайны. Фотаздымкі, архіўныя і змадэляваныя артэфекты, інсталяцыі, жывапіс і графічныя лісты складваюцца ў экспазіцыю, ствараючы кантэкст для даследавання і пошуку адказаў на пытанні, звязаныя з вайной. Удзельнікамі праекта сталі Артур Бондар (Украіна / Расія), Аляксандр Веледзімовіч (Беларусь), Мішэль Дайліда (Беларусь), Андрэй Дубінін (Беларусь), Аляксандр Кладаў (Беларусь), Саша Курмаз (Украіна), Аляксандр Міхалковіч (Беларусь), Вольга Савіч (Беларусь), Ігар Саўчанка (Беларусь). Выстаўка, па якой арганізаваны экскурсіі для школьнікаў, працягнецца да 20 верасня. У яе межах праходзіць цыкл паказаў беларускага ваеннага кіно з удзелам кінакрытыкаў. Гледачы ўжо абмеркавалі фільм «Цераз могілкі» Віктара Турава. Наступныя стужкі цыкла — «Усходні калідор» Валянціна Вінаградава (мадэратар сустрэчы Максім Карпіцкі), «Сыны сыходзяць у бой» Віктара Турава (мадэратар — Тарас Тарналіцкі), а таксама «Ідзі і глядзі» Элема Клімава (мадэратар — Ірэна Кацяловіч).

### Паглядзець шэдэўры кіно



Мемарыяльны музей-майстэрня Заіра Азгура запрашае на кінапаказы ў бяшумным рэжыме з выкарыстаннем бесправаданых навушнікаў. Праект «Cinemascope #shhh» набывае яшчэ большае значэнне ў сувязі з эпідэміялагічнай сітуацыяй у свеце: паглядзець класіку сусветнага кінематографа можна пад адкрытым небам ва ўнутраным дварыку музея-майстэрні, трымаючы сацыяльную дыстанцыю. Максімальная колькасць наведвальнікаў — 50. У праграме, як правіла, — актуальная дакументалістыка і артхаус. Усе стужкі трансліруюцца на мове арыгінала з рускімі субцітрамі. 17 чэрвеня гледачы маглі пазнаёміцца з фільмам «В-Movie: Шум і шаленства ў Заходнім Берліне» (1979—1989 гг.), а сёння ўвазе наведвальнікаў прапаноўваецца фільм «Цуд-сцяна» (1968 г.). Паказы ладзяцца ў сераду і пятніцу ўвечары, таму наведваць Мемарыяльны музей-майстэрню Заіра Азгура можа кожны жадаючы. У праграме «Cinemascope #shhh» наступных тыдняў: «Пурпурная ружа Каіра» (1985 г.) — кінакамеда Вяудзі Алена, навяная класічным фільмам Бастэра Кітана 1924 года «Шэрлак-малодшы»; «Анамаліза» (2015 г.) — амерыканскі анімацыйны фільм, сцэнарый да якога напісаны Чарлі Каўфманам на аснове ўласнай п'есы; «12 разгневаных мужчын» (1957 г.) — рэжысёрскі дэбют Сідні Люмета, экранізацыя аднайменнай радыёп'есы Рэджынальда Роўза, якую сучасныя кіназнаўцы лічаць адной з самых адметных юрыдычных карцін у гісторыі; «Шэрбурскія парасоны» (1964 г.) — музычная меладрама Жака Дэмі з Катрын Дэнёў у галоўнай ролі; «20 000 дзён на Зямлі» (2014 г.) — біяграфія Ніка Кейва, знятая ў нетрадыцыйнай манеры паставачнай дакументалістыкі; «Суспірыя» (1977 г.) — фільм жахаў італьянскага рэжысёра Дарыя Арджэнта.

Акрамя таго, адкрылася выстаўка дакументальнай фатаграфіі «Заір Азгур: ад майстэрні да музея». Як адзначаюць арганізатары, пастаянная экспазіцыя ўстановы ўключае толькі 10 % прадметаў з запаснікаў. Фатаграфічная калекцыя музея — архіў вернакулярнай фатаграфіі сям'і Азгура, а таксама калекцыя партрэтнай фатаграфіі, якой карыстаўся

Заір Ісакавіч падчас працы над скульптурнымі творамі. Дэманструюцца 30 унікальных фотаздымкаў, якія ахопліваюць перыяд жыцця майстра з 1920-х па 1990-я гг. Матэрыял дае ўяўленне пра творчы працэс, а таксама пра майстэрню як адметную прастору. На здымках прадстаўлена некалькі працоўных месцаў Заіра Азгура, сярод якіх майстэрня скульптара Р. Баха ў Ленінградзе, студыя ў Маскве, куды Азгур быў накіраваны для працы ў якасці скульптара ва Упраўленне мастацтваў БССР (дзе за серыю партрэтаў герояў Вялікай Айчыннай вайны яму было прысвоена званне «Народны мастак БССР»), і памяшканні ў Мінску — па вул. Някрасава і вул. Трактарнай (цяпер вуліца Азгура). На здымках зафіксаваны моманты працы скульптара над партрэтамі Якуба Коласа, Янкі Брыля, Максіма Танка, Петруся Броўкі, Пятра Машэрава ды іншых. Экспазіцыя ўключае фатаграфічны матэрыял з фондаў Мемарыяльнага музея-майстэрні З. Азгура, а таксама фотакопіі з Беларускага дзяржаўнага архіва кінафотонадакументаў і Навуковага архіва Расійскай акадэміі мастацтваў. Многія з іх дэманструюцца ўпершыню. Але гэта толькі першая выстаўка з серыі запланаваных.

### Пазнаёміцца з айчыннымі і замежнымі творцамі

У Гарадскай мастацкай галерэі твораў Леаніда Шчамялёва пачала работу выстаўка казахстанскіх габеленаў «Стэпавая мазаіка». Прадстаўлены работы мастакоў, членаў Саюза мастакоў Рэспублікі Казахстан Маліка Муканава, Айдара Жамхана, Баўыржана Дасжанова. Творцы — лаўрэаты дзяржаўных прэмій і аўтары навуковых артыкулаў на тэму савецкага і сучаснага казахстанскага габелена. Для кожнай з работ у экспазіцыі «Стэпавая мазаіка» характэрны свае арнаменты і колеравыя рашэнні, а таксама асаблівасці тэхнікі вырабу. Звяртаючыся да прыродных стыхій, аўтары ствараюць складаныя, са шматлікімі падтэкстамі, мастацкія вобразы, у якіх адлюстроўваюцца сакральна-міфалагічныя аспекты светапогляду цюркскіх народаў, культура Казахстана. У якасці матэрыялу для габеленаў казахстанскія майстры выкарыстоўваюць авечую, казіную і вярблюджую шэрсць, а таксама шоўк, бавоўну, лён і акрыл. У колеравай гаме габеленаў гарманічна злучаюцца практычна ўсе фарбы спектра, яны ўяўляюць сабой сапраўдныя жывапісныя палотны, у якіх складана вылучыць адно дамніваючае адценне. Наведаць выстаўку можна да 26 ліпеня.

Працягвае працу ў абноўленым фармаце і выстаўка жаночых партрэтаў Леаніда Шчамялёва «Бясконца люблю...», дзе прадстаўлена больш чым 40 работ мастака з сямейных калекцый, у якіх майстар імкнецца перадаць не толькі жаночы вобраз, але і раскрыць душу персанажа, адлюстравачь сутнасць. Для мастака героіні твораў, на палотнах не проста родныя жанчыны, але музы. З выстаўкай «Бясконца люблю...» можна пазнаёміцца да 9 жніўня.



### Паўдзельнічаць у навуковай працы

У Нацыянальным мастацкім музеі анансуецца XVIII Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя «Аладаўскія чытанні — 2020», што мае адбыцца 25 верасня. Заяўкі на ўдзел і даклады прымаюцца да 5 верасня. Работа канферэнцыі будзе арганізавана па дзвюх секцыях: «Музейныя калекцыі: гісторыя фарміравання, новыя паступленні, атрыбуты» і «Музей і наведвальнік у XXI стагоддзі: стратэгіі камунікацыі». Арганізатарам мэта канферэнцыі бачыцца ва ўвадзенні ў навуковы абарот вынікаў найноўшых даследаванняў у галіне беларускага і сусветнага мастацтва, камплектаванні фондаў і матэрыялаў, якія адносяцца да сучаснай музейнай практыкі: музейнай педагогіка, інтэрактыўныя і інклюзіўныя праграмы, выставачныя практыкі і маркетынговыя стратэгіі. Паўдзельнічаць у мерапрыемстве могуць мастацтвазнаўцы, музейнаўцы, гісторыкі, рэстаўратары, культурологі і прадстаўнікі сумежных прафесій.

Рыхтуецца таксама Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя «Творчасць Фердынанда Рушчыца ў кантэксце еўрапейскай мастацкай культуры», якая пройдзе ў межах святкавання 150-годдзя з дня нараджэння творцы. Тэмы для абмеркавання — «Мастацкая, педагогічная і грамадская дзейнасць Ф. Рушчыца»; «Творчасць Ф. Рушчыца ў прастору сучаснага мастацтва»; «Атрыбуты, захаванне і рэстаўрацыя мастацкай спадчыны Ф. Рушчыца»; «Мастацкая культура Еўропы другой паловы XIX — першай паловы XX стст.»

Каб пазнаёміцца з бягучымі выстаўкамі, можна наведваць Нацыянальны мастацкі музей і гэтымі днямі. Напрыклад, працягнута работа выставачнага праекта «Чырвоны — код нацыі. Сакральнасць, эстэтыка, ўлада». Да 2 жніўня можна пабачыць экспазіцыю, якая пабудавана нібыта дыялог твораў розных эпох і стылістычных кірункаў, дзе чырвоны колер асэнсоўваецца часам дыяметральна супрацьлегла. Выяўленне шматзначнай вобразнасці чырвонага колеру ў беларускай культуры — задача праекта. Сярод найважнейшых экспанатаў — ручнік Ганны Федарцовай (1970-я гг.), карціны «Маці» Мікалая Залознага (1968 г.), «Лад» Уладзіміра Васюка (2004 г.), «Страсці» Аляксандра Сушкова (2015 г.), «Мінск 1919 года» Леаніда Дударэнка (1977 г.).

Між тым на сайце ўстановы можна «павандраваць» і па віртуальных выстаўках. Найбольш адметная — «Дзеці мастакоў», прымеркаваная да Міжнароднага дня абароны дзяцей. Сярод аўтараў, творы якіх змешчаны ў экспазіцыі, — Фёдар Бруні, Віктар Васняцоў, Барыс Кустодзіеў і іншыя.

Яўгенія ШЫЦЬКА

# МЕЛОДЫІ ХАЛОДНЫХ ДАХАЎ

**Адзін з найбольш самабытных творчых тандэмаў Беларусі гурт «люты сакавік» зусім нядаўна выпусціў свой першы паўнаватасны альбом. Год таму дуэт дэбютаваў з EP *Soram*, цяпер дыскаграфія папоўнілася рэлізам пад назвай *Bol Jon Moj* («Боль ён мой»). Удзельнікі гурта Уладзь Лянкевіч і Эрык Арлоў-Шымкус распавялі, як стварыўся «люты сакавік» і як у іх атрымліваюцца такія песні.**

**— Як нарадзіўся праект?**

**Эрык:** У нас быў папярэдні супольны праект «Эрык і я»...

**Уладзь:** А, ты ўжо кажаш «быў»?

**Эрык:** І быў, і ёсць, але «люты сакавік» пусціў у яго карані і пачаў цягнуць усё сокі. Ідэя была ў тым, што мы робім нейкія больш сур'езныя рэчы з насычанымі тэкстамі і музыкай. Узнікла жаданне зрабіць нешта лёгкае, у музычным плане. Іншымі словамі, «люты сакавік» пачынаўся як дадатковы праект, але цяпер перайшоў у стадыю асноўнага.

**Уладзь:** З праекта «Эрык і я» пачалося наша шчыльнае музычнае супрацоўніцтва. Таму што знаёмыя мы былі даўно. Прынамсі, я сачыў за Эрыкам, калі ён яшчэ быў маленькі хлопчыкам з кантрабасам, вёў *livejournal* і толькі спрабаваў пісаць па-беларуску. Мне заўсёды падабалася тое, што ён робіць, і яго даведчанасць у акадэмічнай музыцы. Кажуць, людзі шукаецца ў іншых тое, чаго ім не хапае. І я ўсведамляю, што ўва мне, можа быць, ёсць нейкі рок-н-рольны драйв, але адукацыі не хапае. Пазнаёмліся мы, напэўна, на «Бардаўскай восені», дзе былі з рознымі праектамі: я граў у гурце «*TonqiXod*», Эрык — у гурце «*Vuraj*», яшчэ з Палінай Рэспублікай.

Я вялікі прыхільнік супольнай творчасці, таму што ў сутыкненні энергіі ствараецца эфект нечага трэцяга. Калі мой папярэдні гурт разваліўся, пачаў шукаць, з кім магу супрацоўнічаць далей, і адразу падумаў пра Эрыка. Нельга сказаць, што ў нас адразу атрымалася нешта геніяльнае. Прайшлі этап першых рэпетыцый, калі даводзілася прыцірацца.

Мы абодва выйшлі з нейкага андэграўнду і, калі пачыналі рабіць «Эрык і я», думалі, што робім нешта папсовае, але высветлілася, што гэта той жа андэграўнд.

Калі на постсавецкай прасторы пачалася хваля папулярнасці постпанку і таму падобнага, я падумаў, згадаў усё, што падабалася раней, і вырашыў гэта з сябе выпусціць. Таму і прапанаваў Эрыку зрабіць другі праект. Пасля першага рэлізу мы не ведалі, ці будзе працяг. Гэта шмат у чым залежыць ад слухача — «люты сакавік» зроблены як праект для дыялогу са слухачом.

**— Ці ёсць у вас адмысловая гісторыя пра назву?**

**Эрык:** Самая складаная задача ў стварэнні гурта — прыдумаць назву. Памятаю, што ў нас было шмат варыянтаў, але менавіта гэтую прапанаваў Уладзь.

**Уладзь:** Мы зрабілі песні і хацелі іх адправіць на нейкі конкурс. За дзве гадзіны да дэдлайну дурыў галаву сваім сябрам, якія тады прыйшлі пагуляць у настолкі. І я падумаў: гэта праект, арыентаваны на больш шырокую аўдыторыю. Што яна ведае па-беларуску? Ну, можа быць, назвы месяцаў. І пачаў перабіраць. І сябры тады сказалі, што менавіта «люты сакавік» гучыць найлепш. Так і засталася.

**— Як размеркаваны ролі ў вашым дуэце?**

**Эрык:** Тэкст у першую (і адзіную) чаргу — гэта справа Уладзя. А з музыкай бы-

вае па-рознаму: часам мы і ад тэксту маглі адштурхнуцца, часам проста рабілі нешта музычнае, а потым Уладзь дадаваў тэкст.

**Уладзь:** Усё можа пачацца з басовага ходу, можа — з нейкага чарнавіка, які ляжаў у Эрыка ў засекае. Часам мы думалі: трэба нешта напісаць... Эрык пакідваў які-небудзь біт, мы пад яго ў пэўнай танальнасці нешта імправізавалі. І калі такія нататкі ўжо ёсць, уключаюцца прапановы па аранжыроўцы...

**Эрык:** Каментарый наконце тэксту...

**Уладзь:** Так, здаралася такое, што ў нас было некалькі музычных накідаў і некалькі маіх тэкстаў, але яны яшчэ не суадносіліся адзін з адным. У такіх выпадках мы проста пачынаем граць, і я падсоўваю Эрыку тэкст на мабільніку, а ён спрабуе знайсці, як словы будуць гучаць у песні. Тут і пачынаюцца спрэчкі: падыходзіць тэкст ці не падыходзіць... Я кажу, што ён ідэальна трапляе ў атмасферу, Эрык даводзіць, што ён не клад-

Мы думалі, як правільна расставіць трэкі ў альбоме, але фактычна атрымалася, што яны размясціліся ў храналагічным парадку. І можна прасачыць змены ў нашым настроі і эвалюцыю ў аранжыроўках, проста слухаючы ўсе трэкі запар. Самому пакуль цяжкавата аналізаваць, бо даволі блізка адчуваем гэтыя кампазіцыі.

**Эрык:** Так, патрэбна, каб прайшоў пэўны час, бо, як і з папярэднім рэлізам: праз паўгода пераслухоўваеш, і гучыць ужо абсалютна па-іншаму.

**— Ці ёсць любімыя трэкі з альбома?**

**Эрык:** Мой любімы — «Паасобку». Не хочацца сябе нахваляваць, але заўсёды імкнуся давесці тое, што атрымліваецца, да максімальна магчымай якасці. Гэтая песня стваралася ў лайв-рэжыме, ужо падчас запісу, ёсць пэўныя знаходкі. Мне падабаецца, якім трэк атрымаўся і па гуку, і па настроі, і па тэксце.



Падчас здымак кліпа «Ненавіджу Парыж».

зецца па складах. Гэта сапраўды такія жывы працэс! Трэба разумець, што ў супольнай творчасці ўсё спрацоўвае толькі тады, калі ўсе кампаненты ўключаны, бо працэс складаецца з пастаяннага зачэплівання аднаго за іншае.

**Эрык:** Так, у нас нельга сказаць, што Лянкевіч напісаў тэкст, а я — музыку.

**Уладзь:** Зразумела, мы ведаем, дзе за што зачэпіліся, ад чаго адштурхнуліся, але на выхадзе гэта не мае значэння. Важна тое, як усё працуе ў цэласным творы.

**— Ваш новы альбом — «Боль ён мой» — атрымаўся больш меланхалічны, чым першы рэліз. Ці адчулі вы гэта самі? Ці заўважылі нейкі адрозненні ў настроі падчас працы?**

**Эрык:** Агульныя змены, канешне, ёсць, яны ў першую чаргу датычацца музыкі, якая стала больш насычанай. У плане настрою для мяне другая частка — апошнія тры трэкі — сапраўды гучыць больш меланхалічна. Гэта падабаецца, бо трэкі больш свежыя, ствараліся ўжо падчас запісу. І зразумела, што нейкі асабісты бягучы настрой адбіваецца на музыцы, якую пішаш.

**Уладзь:** Я, калі пішу тэксты, натхняюся біяграфіяй Эрыка. У мяне жыццё вельмі нецікавае.

**Уладзь:** Я ведаю, чаму Эрыку падабаецца «Паасобку» — там незвычайныя гарманічныя пераходы. Дзесьці застаецца прыкладна тая ж гармонія, але бас мяняе прачытанне танальнасці. І за кошт гэтага — нешта гнятлівае, музыка паступова пераносіць з аднаго настрою ў іншы...

Насамрэч, у альбоме няма ніводнага трэка, які б мы даляпілі проста, каб расцягнуць час.

Я люблю апошні трэк альбома «Голы», асабліва па музыцы. Там такая канцоўка, што я б яе расцягнуў хоць на дзесьці хвілін. Яшчэ падабаецца трэк «Гербарый», у прыватнасці тэкст. Гэта, дарэчы, той выпадак, калі словы ў нас былі даволі даўно, але доўга падбіралі музыку. З'явілася нават некалькі чарнавых варыянтаў, ды ніяк не складвалася. Але ў выніку атрымалася, і мне вельмі прыемна, што многім спадабалася.

**— Чаму для кліпа вы выбралі менавіта «Ненавіджу Парыж»?**

**Уладзь:** Яшчэ да таго, як гэта ўсё пачалося, у нас былі канцэрты, на якіх мы ігралі частку трэкаў з альбома. «Ненавіджу Парыж» на той час быў самы свежы. І тады нарадзілася думка, што трэк такі ўчэпісты, не асабліва патрабуе настраёвага паглыблення. Дарэчы, гэта ты ска-

заў, што трэба напісаць песню не толькі пра стасункі.

**Эрык:** Так, і каб яна была больш аддэрая, з запалам.

**Уладзь:** Ну так, гэта было штуршком. Там няма нейкай асабістай драматычнай гісторыі, таму на яе было нястрашна здымаць кліп.

**Эрык:** Хацелася зрабіць кліп у эстэтыцы жанру — нешта атмасфернае, дзе ў кадры проста тусуюцца. Ён часткова зняты на нармальную камеру, часткова — на тэлефон. Была мэта зрабіць не мегаяскана, а хутка і весела.

**Уладзь:** Папрасілі Аляксандру Бабкову — яна нам часта дапамагае з візуалам і ўвогуле. Я ўспомніў, што ёсць двор з Эйфелевай вежай, і гэтае месца падыходзіла да нашай інтэрпрэтацыі. Заставалася толькі быць смешнымі.

Візуальны складнік вельмі важны. У ідэале трэба ледзь не на пяць трэкаў здымаць кліпы, але варта з чагосьці пачаць.

**— З кім вас часцей за ўсё параўноўваюць і на якую музыку арыентуецеся?**

**Уладзь:** На вялікі жаль, ступень нашай вядомасці... Не, насамрэч, мы робім стаўку на тое, што цяпер у нас ёсць паўнаватасны альбом, і для слухачоў гэта магчымаць скласці больш цэласнае ўражанне пра нас. Таму чакаем, з кім нас параўноўваюць. Пакуль экспертнага меркавання не выказвалі, больш за тое, у Беларусі пазакрываўліся многія музычныя сайты. А на ўзроўні простых каментарыяў у сацыяльных сетках сур'езна ўспрымаць даволі цяжка. Бачыў нядаўна нешта кшталту «О, гэта ж беларускі «Электрафорэз»».

**Эрык:** Нас складана ў штосьці ўпісаць, бо няма ніякага чыстага стылю ці жанру. Ёсць пэўны сінтэз постпанку і колдвэйву, але большасць з гуртоў робіць музыку ў кананічным для гэтых жанраў фармаце. Таму так адразу і не скажаш, на што мы падобныя.

**Уладзь:** Мы натхняемся абсалютна рознымі рэчамі. Многія музыканты любяць раскаваць, што яны працуюць у сваім унікальным жанры. І мы з тых жа творцаў. Іншая справа, што ёсць такая хваля: *Nürnberg*, *Dlina Volny*, «Молчат Дома», *Akute* з беларускамоўнага сегмента. Хутчэй за ўсё, гэта проста такія мясцовыя кантэкст, да якога цікава быць далучаным, і мне здаецца, што можна гаварыць пра беларускую, мінскую хвалю такой музыкі. Хаця яна сапраўды розная: ад гітарнай да больш электроннай, сляваюць і па-руску, і па-беларуску, і па-англійску. Вядома, гэта не без уплыву таго, што адбіваецца з музыкай на постсавецкай прасторы, асабліва ў Расіі. Там гэтая хваля постпанку не толькі вельмі вялікая, але і па атмасферы ўся працята часам, кантэкстам. Гэта актуальнае, з таго, што ўплывае.

**Эрык:** У мяне, канешне, свой кантэкст. Шмат электроннай музыкі я слухаў і слухаю цяпер. Ёсць цэлая хваля англійскай электроннай музыкі, больш складанай. Калі я сам шукаю нейкія гукі сінтэзатара, натхняюся імі. Ёсць, напрыклад, гурт *Boards of Canada* — там атмасферны гук. І хаця музыка, здаецца, не складаная, але тое, як яна зроблена, моцна на цябе ўплывае.

**— Уладзь у адным інтэрв'ю сказаў, што «люты сакавік» вымагае быць крыху нягэтым падлеткам. Чаму?**

**Уладзь:** Гэта да таго ж, што я ўжо кажаў: чаму я павінен хаваць нейкую частку сябе. Не тое, каб я рабіў гэта наўмысна, але ўсё адно... Калі толькі пачынаў займацца музыкай, мой першы гурт быў шмат у чым іранічны, але мы ўсё ж спрабавалі рабіць сур'езныя рэчы і самім сабе і іншым даказаць, што можам звярнуць на сябе ўвагу калег па цэху. Пасля зразумець: штосьці ўжо даказана, прынамсі сабе.

Дар'я СМІРНОВА

# ЗДОЛЬНАСЦЬ АДЛЮСТРАВАЦЬ ЖЫЦЦЁ

Да стагоддзя Беларускага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы

«Беларус на сваёй генетычнай прыродзе вельмі тэатральны чалавек. Пра падзеі і ўчынкi людзей ён здольны не толькі маляўніча расказаць, але і вобразна іх паказаць, скарыстоўваючы міміку, тэмперамент, імправізацыйны «дар»».

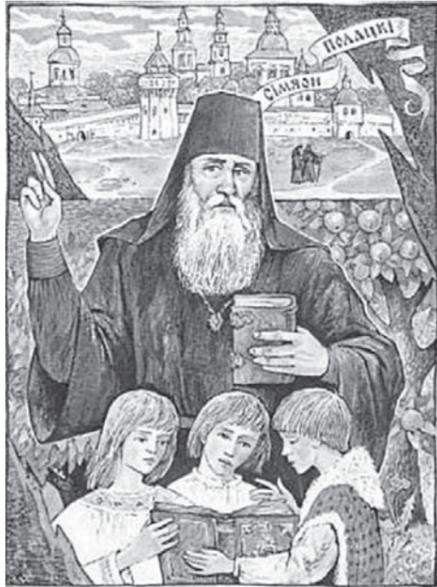
Анатоль Сабалеўскі,  
прафесар-тэатразнаўца.

## Пачынальнікі...

Тое, што станаўленне і развіццё тэатральнага мастацтва і яго творчых школ на беларускіх землях пачынаецца з далёкіх часоў старажытнасці — бяспрэчная ісціна. Падстаў да такіх высноў шмат. Галоўным, акрамя таленавітасці і нацыянальнай самабытнасці беларуса, з'яўляецца геаграфічнае размяшчэнне нашай бацькаўшчыны ў самым цэнтры Еўропы, праз якую з далёкіх часоў пралягалі шляхі ва ўсе краіны свету. На працягу доўгай, цяжкай і пакутлівай гісторыі з разбуральнымі войнамі, рабаваннем і вынішчэннем захопнікамі матэрыяльных каштоўнасцей на нашых землях укараніліся і давалі добрыя, карысныя ўсходы чужаземныя звычкі, дабратворныя навучэнні, асабліва ў культурных напрамках, якія, прама ці ўскосна, пераймаліся нашымі таленавітымі прашчурамі. У выніку, пачынаючы з далёкіх часоў, выбудоўваўся падмурак для фарміравання ўнікальных мастацкіх калектываў розных жанраў, стыляў і напрамкаў. Шматлікія гістарычныя факты даюць падставу сцвярджаць, што значны ўплыў на зараджэнне прафесійных метадаў тэатральнага мастацтва і яго школы аказалі найбольш цывілізаваныя краіны Заходняй Еўропы. Менавіта там, у ліцях Парыжа, Варшавы і іншых сталіц, нашы таленавітыя землякі-самародкі атрымлівалі прафесійныя веды па музыцы, спевах, танцах і інш.

Яркім прыкладам такой мастацкай пераемнасці з'яўляецца дзейнасць беларускага асветніка і падзвіжніка праваслаўнага «школьнага тэатра» Сімяона Полацкага (Самуіл Гаўрылавіч Пятроўскі-Сітнінвіч, 1629—1680). Выхадзец з заможнай дынастыі полацкага купецтва, адораны ад прыроды мастацкім талентам, падлетак некаторы час вучыўся музычным практыкаванням у Варшаве, потым спазнаваў духоўныя веды ў Полацкай семінары, а пасля яе заканчэння паступіў у Кіева-Магілянскую калегію (акадэмію). Там ён і адкрыў свае здольнасці да тэатральнай творчасці: удзельнічаў у літургічных прадстаўленнях, пісаў захапляльныя асаны, сюжэты на біблейскія тэмы і нават драматургічныя творы. Адным з найбольш вядомых твораў таго перыяду з'яўляецца лірычная п'еса «Бяседы пастушакія», напісаная ў пастаральным жанры, дзе ідэалізавалася жыццё пастухоў і пастушак. Пісаў кірыліцай і лацінкай.

У 1656 г. Сімяон вярнуўся ў Полацк, дзе прыняў манаскі сан і быў накіраваны настаўнікам у брацкую школу пры Полацкім Богаяўленскім манастыры. Тут ён арганізаваў тэатр, які ў далейшым стаў называцца школьным. З ліку вучняў праваслаўнай брацкай школы настаўнік адабраў найбольш здольных «да выразнага



чытання і дэкламацыі» і стаў вучыць акцёрскаму майстэрству. Безумоўна, пераважалі прымітыўныя метады навучання, але гэта ўжо была школа — з пэўнай сістэмай тэатральнага і практычнага асваення ведаў сцэнічнай творчасці. Ёсць звесткі, што ў бібліятэцы С. Полацкага знойдзены канспекты яго заняткаў з бурсакамі па гісторыі тэатра і драматургіі, аналіз «Паэтыкі» і «Нікамахавай этыкі» Арыстоцеля, выпіскі з трактатаў Плінія і з камедыі Менаандра «Саміянка» і «Трацейскі суд». Вядома, што ў тэатральнай школе Сімяона Полацкага вучыліся Кандрат Ануфрыевіч, Васіль Грышановіч, Васіль Яновіч, Сава Капусцін, Васіль Кузьмін, Мацей Юркевіч, Іван Міхайловіч, браты Зміцер і Іван Лаўрыновічы. Усе яны былі вядомымі акцёрамі школьнага тэатра. У далейшым некаторыя (В. Грышановіч, З. Лаўрыновіч, М. Юркевіч) сталі святарамі-настаўнікамі той жа брацкай школы Богаяўленскага манастыра ў Полацку і Забэльскай калегіі каля вёскі Валынцы.

Можна меркаваць, што дзейнасць Сімяона Полацкага ў Беларусі была б яшчэ больш плённай і значнай для тэатральнай адукацыі, калі б не прыезд цара Аляксея Міхайлавіча. Маладому манаху-настаўніку, тэатралу даручылі павіншаваць гасудара з прыездам у старажытны Полацк. Сімяон з вялікім натхненнем і майстэрствам дэкламатара прачытаў сваю оду «Предисловие от малых». Цар Аляксей Міхайлавіч, па звестках гісторыкаў, па сваёй прыродзе быў сентыментальным — вельмі расчуліўся, пахваліў дэкламатара, нават абняў яго і тут жа аддаў загад збірацца ў далёкую дарогу — на пастаяннае жыхарства ў Маскву (1664 г.).

У Белакаменнай С. Полацкі жыў пры царскім двары, выхоўваў дзяцей Аляксея Міхайлавіча, пісаў вершы, віншавальныя оды, прытчы, якія ставіліся ў прыдворным тэатры. Найбольш значныя з іх — «Камедыя пра Навухаданосара цара...», «Гісторыя, альбо Дзеянні евангельскія аб блудным сыне». Як і раней у Полацку, у Маскве ён наладзіў пры тэатры вучобу маладых акцёраў. Значым, што гэты таленавіты чалавек быў сапраўдным патрыётам Беларусі, ніколі не парываў адносінаў з радзімай. Так, у 1673 г. ён папрасіў ад цара дазвол правесці набор вучняў з беларускага краю. Дваццаць шэсць хлопцаў-беларусаў было адобрана і прывезена ў прыдворны тэатр Аляксея Міхайлавіча. Усяго ў гэты перыяд (1673—1679 гг.) у трупі С. Полацкага вучылася і іграла больш чым семдзесят акцёраў. Сярод іх

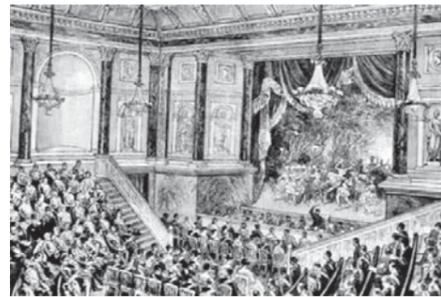
найбольш таленавітымі былі беларусы Івашка Сямёнаў, Федзька Юр'еў, Савінка Сілін, Лаўрушка Сцяпанаў, Данілка Іванаў, Сенька Шубін, Юрка Канстанцінаў і інш.

Трэба адзначыць, што, ведаючы талент землякоў, С. Полацкі імкнуўся папаўняць сваю маскоўскую тэатральную трупу выхадцамі з Полаччыны, Нясвіжа, Слуцка, Шклова. Нават краўцоў прывозілі з беларускіх зямель. Так, у 1674 г. для пашыву касцюмаў да першага рускага балета «Арадзея» са Шклова прывезлі трынаццаць краўцоў на чале з Трафімакам Данілавым. Вучыліся і працавалі ў тэатры С. Полацкага танцоры і спевакі. Адным з самых слыхных барытонаў быў Іван Кокла з Полацка. А ў 1670 г. маскоўскія аматары песнапення славілі спевы «васпявака» Івана Календы, якога знайшоў і прывёз са Слуцка ў Маскву менавіта Сімяон Полацкі.

Многія вучні асветніка, атрымаўшы грунтоўную падрыхтоўку ў Маскоўскім «школьным тэатры», імкнуліся прадоўжыць справу таленавітага настаўніка: вярталіся дамоў, у Беларусь, дзе стваралі пры семінарыях, бурсах, калегіумах тэатральныя школы і мастацкія гурткі.

Сімяон Полацкі пражыў кароткае жыццё (памёр 25 жніўня 1680 г.), але яго след у гісторыі беларускага тэатра значны.

У другой палове XVII ст. побач з царкоўнымі і манастырскімі навучальнымі ўстановамі актыўна дзейнічалі прыватныя тэатральныя школы, якія ў асноўным абслугоўвалі багатыя магнатскія роды, вучылі «вытанчаным мастацтвам» пераважна шляхецкіх дзяцей. Тэатрычныя ў тэатральных школах маглі вучыцца дзеці ўсіх саслоўяў. Аднак на практыцы сялян да пазнання мастацтва не надта дапускалі. І ўсё ж моладзь, у тым ліку і сялянскія дзеці, вучылася ў тэатральных школах і іграла на сцэнах школьных тэатраў. Сатырычныя казкі, анекдоты, паходы амаль цалкам і без змен уключаліся ў школьныя інтэрмедыі.



Прыгонны тэатр.

Вядомы вучоны-фалькларыст А. К. Сержпутоўскі апісаў цікавую сустрэчу з маладым селянінам, які аказаўся вельмі адукаваным у тэатральнай справе. Ён «няспынна расказваў розныя баечкі, прафесійна дэкламаваў маналогі з антычных трагедый і імправізаваў даволі доўгія ўрыўкі. Усё гэта ён перадаваў у вершаванай форме з цікавымі мастацкімі спевамі і паказамі. «Скуль гэта ў цябе?» — запытаў я. — «Вучыўся... у Варшаве» — сціпла адказаў хлопец... Вось такія таленавітыя людзі, атрымаўшы высокую адукацыю ў Еўропе, зараз займаюцца асветніцкай дзейнасцю ў глухих кутках Беларусі. Магчыма, з цягам часу яны стануць нацыянальнай гордасцю...»

Адметная рыса тэатральнай адукацыі Беларусі ў другой палове XVIII ст. — шырокая дзейнасць прыгонных тэатраў. Буйныя магнаты — Радзівілы, Сапегі, Патоцкія, Тызенгаўзы, рускія вяльможы — П. А. Румянцаў-Задунайскі, З. А. Чарны-

шоў, С. Г. Зорыч, Л. І. Салагуб, Р. А. Падцёмкін і многія іншыя сканцэнтравалі ў сваіх руках агромністыя эканамічныя і чалавечыя рэсурсы Беларусі. Кожны з іх імкнуўся сваё графства, палац, маёнтак зрабіць падобным на «вялікую сталіцу» — з аркестрамі, тэатрамі, баламі, фэерверкамі.

...Да прыкладу. З блізкіх і далёкіх вёсак у Шклоў (тэатр графа С. Г. Зорыча) звозіліся дзеці прыгонных сялян, з якіх адбіралі найбольш таленавітых. Для іх пачыналася цяжкая праца — вучоба. Архіўныя матэрыялы захавалі звесткі аб прыгоннай акцёрскай дынастыі Азарэвічаў. Асаблівым талентам балетнай актрысы вызначалася юная прыгажуня Пелагея Азарэвіч.

**На працягу доўгай, цяжкай і пакутлівай гісторыі з разбуральнымі войнамі, рабаваннем і вынішчэннем захопнікамі матэрыяльных каштоўнасцей на нашых землях укараніліся і давалі добрыя, карысныя ўсходы чужаземныя звычкі, дабратворныя навучэнні, асабліва ў культурных напрамках, якія, прама ці ўскосна, пераймаліся нашымі таленавітымі прашчурамі. У выніку, пачынаючы з далёкіх часоў, выбудоўваўся падмурак для фарміравання ўнікальных мастацкіх калектываў розных жанраў, стыляў і напрамкаў.**

Пры ўсіх цяжкасцях, складанасцях прыгоннага жыцця артыстаў маладых таленавітых беларусы імкнуліся да вучобы, спазнавалі чароўны свет музыкі, танца, акцёрскай ігры. У выніку ў Беларусі закладваліся прафесійныя традыцыі ў галіне выканаўчага мастацтва і адукацыі. Асноўным асяродкам фарміравання гэтых адукацыйных традыцый былі менавіта прыгонныя тэатры. У іх рэпертуар, акрамя драматычных сцэн, актыўна ўваходзілі оперныя і балетныя творы італьянскіх, французскіх, рускіх кампазітараў. Са змяненнем зместу прадстаўленняў мяняліся і назвы саміх тэатраў. У большасці яны сталі музыкальна-драматычнымі, а былі рэлігійна-абрадавы кірунак саступаў месца вясельным операм і забаўляльным інтэрмедыям. У сувязі са зменай характару прадстаўленняў мянялася і метадыка падрыхтоўкі музыкантаў і акцёраў. Ад акцёраў патрабавалася быць больш пластычнымі — умець не толькі перадаваць пачуцці, дэкламаваць, але і спяваць, танцаваць.

Такім чынам, падводзячы вынікі тэатральнай, а ў некаторых выпадках і музычнай адукацыі за амаль стагадовы перыяд дзейнасці прыгонных тэатраў, трэба адзначыць, што яны на беларускіх землях адыгралі важную ролю ў абуджэнні цікавасці людзей, асабліва моладзі, да мастацтва тэатра. З вучылішч і школ мастацтваў, што дзейнічалі пры прыгонных тэатрах, выйшла нямала таленавітых акцёраў, спевакоў, танцораў, музыкантаў, якія ў далейшым стваралі свае школы і напрамкі ў тэатральнай адукацыі Беларусі.

Максім СОХАР,  
рэжысёр,  
кандыдат мастацтвазнаўства.  
Працяг будзе.

# Насустрэч унутранаму свету

## Аляксей Дудараў: характары твораў і творцы

Калі чалавек прыходзіць у мастацтва, складана прадугледзіць, які след ён пакіне. Ці запомняць яго такім, якім яму хочацца выглядаць? Ці запомняць увогуле? Галоўнае, што можа зрабіць на зямлі кожны, і асабліва чалавек мастацтва, — заставацца верным сабе і працягваць расці.

Аляксей Дудараў — першае імя, якое згадвае большасць беларусаў як асацыяцыю да словазлучэння «беларуская драматургія». «Белыя росы» — адна з першых назваў, з якой асацыяцыя словазлучэнне «беларускае кіно».

Сёлета выбітны беларускі драматург адзначае 70-годдзе.

Нарадзіўся ў вёсцы, скончыў тэхнікум, працаваў на Полацкім нафтаперапрацоўчым заводзе, атрымаў прафесію акцёра. Працаваў акцёрам, загадчыкам літаратурнай часткі ТЮГа, галоўным рэдактарам часопіса «Мастацтва», уваходзіў у склад сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі Беларускага тэлебачання, быў мастацкім кіраўніком Драматычнага тэатра Беларускай Арміі. За гэтымі фактамі — вялікі шлях жыцця і творчасці, і, напэўна, амаль немагчыма прасачыць усё, што паўплывала на творцу, што хвалявала. На пытанне пра тое, як творчы шлях пачаўся, Аляксей Дудараў у адным з апошніх інтэрв'ю расказвае, што ў маленстве яму ніколі не было сумна: «Я заўсёды нешта маляваў, уяўляў сабе нейкія рэчы, нават проста глядзёў у столь, лежачы на печы. Адным словам, жыў у прыдуманым сабой свеце. Я лічу, што гэта было не што іншае, як патрэба ўнутраная. Думаю, калі ў табе жыве «бацька» мастацтва, то нікуды ад яе не дзенешся».

### Чалавек на фоне абставін

Першая сустрэча з Аляксеем Дударавым зазвычай адбываецца на ўроку беларускай літаратуры, калі справа даходзіць да вывучэння п'есы «Вечар». Сюжэт, які запомніўся яшчэ з васьмага класа: тры адметныя персанажы дажываюць свой век у «неперспектыўнай» беларускай вёсцы. Мудрая, але крыху наіўная Ганна, дзівакаваты, але надзвычай светлы, справядлівы і працавіты Мульцік і скептычны, недаверлівы і глыбока няшчасны Гастрыт утвараюць міні-грамадства, якое па ступова развіваецца пад уплывам кожнага з іх.

У п'есе разам з тэатральна-выразнымі характарамі выступае адна з цэнтральных тэм для беларускай літаратуры другой паловы XX стагоддзя — пытанне горада і вёскі. У адным з інтэрв'ю, прымеркаваных да юбілею, Аляксей Ануфрыевіч Дудараў адказваў на пытанне пра горад і вёску ў сваім жыцці так: «Дай Бог, каб адчуваць сябе чалавекам, а гарадскім, пасялковым ці вясковым — не істотна. Вёска, і Дубровеншчына, і маё дзяцінства — яно ўнутры».

П'еса — гэта размова пра чалавечыя лёсы, адзіноту і надзею. Калі чытаеш драму ў васьмым класе, падаецца, што характары і светапогляды герояў гіпертрафіраваныя і ўвесь твор размаўляе з чытачом занадта канкрэтна. Але справа толькі ў тым, што напісаны ён не для таго, каб чыталі, а каб глядзелі на сцэне.

Драматург у першую чаргу належыць менавіта тэатру, а не літаратуры, што пацвярджаецца і сучаснымі культурнымі працэсамі. Слова ў п'есе маюць абсалютна іншы ўласціваці, чым у прозе або паэзіі.

І менавіта словы прыводзяць Аляксея Дударава да справы яго жыцця. На пытанне «Як вы зразумелі, што вы драматург?» у размове, апублікаванай на партале *tosny.by*, аўтар адказвае: «Мабыць, калі пачаў чытаць. Мне нецікава было апісальніцтва, цікавілі дыялогі, размовы людзей. Таму што за нашымі словамі часта стаіць больш, значна больш».

Па ўсіх творах Аляксея Дударава заўважна, што цікавіць яго найперш чалавечая асоба ў любых абставінах.

Яшчэ адна п'еса з шэрагу самых вядомых — «Радавыя». За яе аўтар у 1985 годзе атрымаў Дзяржаўную прэмію СССР. У цэнтры сюжэта — унікальны чала-



Фота Кастуся Дробава.

вечыя характары ў абсалютна экстрэмальных умовах — падчас вайны. Перад гледачамі зноў міні-грамадства, у якім па пэўных законах разгортваюцца аўтарскія разважання пра жыццё і смерць, Бога і любоў. Фармальна п'еса не адпавядае прынцыпам адзінства месца і часу, але месца і час зноў паўстаюць як дэкарацыі, прытым больш для чалавечых думак, чым характараў. У цэнтры гэтага твора — хутчэй псіхалогія розных з'яў.

Сапраўдныя тэмы Дударава заўсёды пра ўнутранае, а не пра знешняе. Таму і сённяшняю рэчаіснасць аўтар успрымае толькі як праблему, не вартую залішняй увагі: «Была ў мяне размова з адным рэжысёрам. Ён казаў, што трэба сцэнарый пра каранавірус напісаць. Я засмяяўся. Трэба пісаць не пра тое, што адбываецца на вуліцы. Халоднае лета. Што, гэта тэма для твора?»

### Гісторыя і тое, як мы яе бачым

У 1990-х Аляксей Дудараў звяртаецца да гістарычнай тэматыкі. Аўтар прызнаецца, што гэтая цікаўнасць узнікла не без уплыву тагачаснага пад'ёму нацыянальна-руху. «Нас вучылі, што была грамадзянская вайна,

крыўдзілі нашых вялікіх паэтаў пры царызме. Рэвалюцыя, Вялікая Айчынная... Далей нікому нецікава было зазіраць. Калі я пачаў паглыбляцца па-сапраўднаму ў нашу гісторыю, зразумеў, што яна нічым не розніцца ад таго, што апісаў вялікі Шэкспір. Наша Сярэднявечча нічым не адрозніваецца ад Сярэднявечча французскага, нямецкага», — распавядае ён.

Аляксей Дудараў пераклаў на беларускую мову хроніку У. Шэкспіра «Рычард III». Розным старонкам гісторыі Беларусі прысвечаны яго п'есы «Купала», «Песня пра зубра» паводле паэмы Міколы Гусоўскага, «Палачанка», «Князь Вітаўт», «Ядвіга», «Крыж» і іншыя. Асабліваю папулярнасць мае драма «Чорная панна Нясвіжа». Вядомы сюжэт легенды пра каханне Барбары Радзівіл і караля Жыгімонта Аўгуста, смерць Барбары ад рук маці Жыгімонта і яе вяртанне ў замак у выглядзе чорнага прывіда падаецца ў мастацкай апрацоўцы Дударава крыху па-іншаму. У легенды з'яўляюцца характары, у падзей — эмоцыі. Драматург не робіць з гістарычных асоб нейкія выключна рамантычныя фігуры, не ідэалізуе іх. І гэта заўважна ва ўсіх гістарычных творах.

У п'есе «Князь Вітаўт» аўтар асабліва выяўляе нестандартны падыход да стварэння гістарычных твораў і гістарычных персанажаў. Замест стэрэатыпных вобразаў жорсткага Ягайлы і ідэалізаванага Вітаўта ён паказвае першага разважлівым і дальнабачным палітыкам, а другога — залішне эмацыянальным, даверлівым і мяккім. Асаблівы драматызм гістарычных падзей, паказаных у п'есе, падкрэсліваецца вершаванай формай аповеду і ўвядзеннем фантастычнага пласта: да гістарычных асоб далучаюцца міфічныя істоты. Такі падыход падкрэслівае ўспрымманне мінулага як чагосьці далёкага і нават іншасветнага, што надае самабытнасці.

Зразумела, гэтыя п'есы маюць усе ўласціваці рамантычных сюжэтаў, але, па-першае, жывыя і сапраўдныя эмоцыі ўсё ж такі пераўтвараюць прывідаў у людзей. Па-другое — рамантызаванасць гісторыі насамрэч уваходзіла ў аўтарскія планы. Такія творы, акрамя іншага, з'яўляюцца яшчэ і інструментам папулярызаванасці беларускай гісторыі, прыцягнення ўвагі да мінулага нашай краіны.

Улічваючы папулярнасць пастановак, можна лічыць, што гэтую функцыю п'есы выканалі.

Насамрэч творчасць Аляксея Дударава паўстае вельмі цікавым спалучэннем падыходаў. Яго заўсёды цікавіла ўнутранае, глыбока схаванае ў душы, пачуцці і перажыванні. Але пры гэтым матэрыялам для твораў часцей за ўсё становілася рэчаіснасць: ці то гісторыя, ці то фантастыка. Аляксей Дудараў лічыць, што жыццё ў віртуальным свеце — ненармальна, асабліва для чалавека, які займаецца мастацтвам. Бо той, хто знайшоў сябе ў мастацтве, абавязаны быць уважлівым да рэальнага свету, да таго, хто побач.

Зрэшты, нядзіўна: мы чытаем літаратуру і ходзім у тэатры менавіта дзеля таго, каб больш спазнаць, убачыць з нязвыклых бакоў сябе, свет вакол людзей, што побач. Таму і аўтар, чые творы накіраваны на тое, каб дапамагчы ў гэтым, павінен задумвацца пра зразумеласць і актуальнасць.

Ганна ІВАНОВА



Сцэна са спектакля «Чорная панна Нясвіжа».

## Вынікі

## Ратавальная сіла слова

Творчасць Валянціны Паліканінай даўно заўважана не толькі айчыннымі літаратарамі, але і замежнымі. Зрэшты, дзейнасць паэтэсы, публіцыста, перакладчыцы не абмяжоўваецца толькі літаратурай. Пасля аддзела культуры часопіса «Беларусь» яна працягвае журналісцкую працу ў часопісе «Гаспадыня». Нядаўна стала вядома, што Валянціна Паліканіна — у ліку іншых дзеячоў культуры, якія неўзабаве атрымаюць медаль Францыска Скарыны.

На пытанне пра тое, як ставіцца да розных узнагарод, Валянціна Пятроўна адказвае так: «Стаўлюся з вялікай адказнасцю. Тым больш што гэтая ўзнагарода цалкам літаратурная, бо заснавальнік усходнеславянскага кнігадрукавання Францыск Скарына меў ступень доктара «сямі вольных мастацтваў», куды ўваходзілі дыялектыка, рыторыка, граматыка... Медаль яго імя ў свой час атрымалі Максім Танк, Пімен Панчанка, Іван Пташнікаў, Іван Чыгрынаў, Сяргей Грахоўскі і іншыя знакамітыя творцы. Быць у іх ліку — вялікі гонар. І я вельмі ўдзячна маім калегам-літаратарам, кіраўніцтву Саюза пісьменнікаў Беларусі, кіраўніцтву краіны за тое, што палічылі мяне вартай такой узнагароды».

Валянціна Паліканіна піша пераважна па-руску. У школе, а гэта была мінская № 2 з літаратурным ухілам, выкладанне вялося на рускай, таму яна з дзяцінства стала больш блізкай — менавіта па-руску думалася і стваралася. А першыя дзіцячыя вершыкі сталі з'яўляцца, калі будучай паэтэсе было толькі чатыры з паловай гады. Тады яна прасіла бацьку хутчэй запісаць, «не тое думка ўцячэ». Ужо пазней, скончыўшы філалагічны факультэт Белдзяржуніверсітэта, марыла пра рэдактарства. «Праца са словам мне падавалася таямнічай, вельмі важнай, — кажа пісьменніца. — Я і цяпер беражліва, з глыбокай пашанай стаўлюся да слова. Але люблю і рускую, і беларускую: гэта мовы-сваячкі, яны натхняльныя, лексічна багатыя, вельмі прыгожыя і дзівосна меладычныя».

Вершы паэтэсы можна аднесці да традыцыйнай плыні перш-наперш тэматычна: каханне, бацькоўскі дом, сям'я... «Не магу судзіць тых, хто піша пра будзённае —

відаць, набалела, — заўважае Валянціна Паліканіна. — Але некаторых слоў знарок не выкарыстоўваю, хоць таксама выказваю свой погляд на падзеі сучаснасці. Вершы заўсёды — адлюстраванне эпохі, яе бяды і перамога. Але паэзія каштоўная сваёй пазачасавасцю, асаблівай творчай правідэнцыяльнасцю, прарывам праз гады, а часам і праз стагоддзі. Усё гэта — уласцівае класічнай паэзіі». Татальнага ж уплыву на сваю паэзію Валянціна Паліканіна ніколі не адчувала: «абышлося без капіравання чужой манеры і пераймальнасці». Але заўсёды блізкай была творчасць Сяргея Ясеніна, Ганны Ахматавай, Булата Акуджавы, Уладзіміра Сакалова, Генадзя Русакова. Сярод любімых у беларускай паэзіі — Максім Танк, Сяргей Грахоўскі, Янка Сіпакоў: за вобразнасць і сілу пачуццяў. Пісьменніца ўпэўнена: і сярод сучаснікаў ёсць шмат добрых паэтаў, і многім з іх яна ўдзячна за пераклады сваіх вершаў на беларускую мову. Перакладае і сама — на рускую. Сведчанне — кніга перакладаў «Признание в любви», што пабачыла свет у выдавецтве «Чатыры чвэрці». Дарэчы, у «Мастацкай літаратуры» запланаваны выхад новай кнігі для дзяцей «Всех сильнее доброта». «Я веру ў духоўную сілу слова і імкнуса, як мае героі, «добрым словам мир спастать», — распавядае аўтар.

Нягледзячы на тое, што паэзія Валянціны Паліканінай напоўнена жаночым трапятаннем, парывамі радасці і суму, тонкім адчуваннем жывога і светлага, творца ўпэўнена: раздзяленне паэзіі на мужчынскую і жаночую — чыстая ўмоўнасць. «Паэзія ці ёсць, ці няма, — разважае яна. — Пра тое, што ўзрушае да глыбіні душы, гавораць: «Гэта сапраўдная паэзія». Вядома, мае значэнне, хто аўтар. Мужчынскія вершы ўраджаюць глабальнасцю тэматыкі, эмацыянальным напружаннем, трапнай вобразнасцю. У жанчын творы больш інтуітыўныя, шчырыя, пранізаныя паўтонамі... Для мяне важна, каб у паэзіі прысутнічала ўсё пералічанае».

Што тычыцца крытыкі, то яна павінна быць канструктыўнай, інакш гэта падобна на звыдзненне рахункаў, спяганне злосці... Насамрэч, пакрыўдзіць страшна любога чалавека, а ўжо творцу — асабліва, таму што ён незвычайна чулівы. «Такіх людзей не крыўдзіць трэба, а паважаць: праз іх прыходзіць у свет найважнейшая



інфармацыя, яны ўлоўваюць токі будучыні», — падкрэслівае паэтэса. Яшчэ Максім Горкі пісаў, што жыхары апраметнай «пакутліва зайздросцяць, назіраючы езуіцкі спрыт, з якім людзі ўмеюць ганьбіць адзін аднаго». Без любові немагчымы ні жыццё наогул, ні літаратура, ні крытыка.

Супрацьстаянне добра і зла — лейтматыў творчасці Валянціны Паліканінай, хоць, сапраўды, на ім трымаецца ўся літаратура, пачынаючы з антычнасці. Аднак у паэзіі аўтаркі пануюць рэлігійныя матывы. З часоў юнацтва Валянціна Паліканіна асабліва любіць творы Аляксандра Пушкіна, Мікаэля Гогаля, Льва Талстога, Антона Чэхава, Фёдора Дастаеўскага. «Іх літаратура працята праваслаўем... Вера — падмурак любой творчасці, — лічыць паэтэса. — Без гэтага твор, нібы замак на пяску, рассыпаецца».

Яўгенія ШЫЦЬКА

## Пацеха з меха

## КУР'ЁЗ ПРАЗ ГАРЭЛКУ

Гумарэска

У мяне дома адбылася неспадзяванка: раптоўна прапала святло. Я хоць і творчая асоба, люблю рамантыку, але на адных свечках доўга не прасяджу. А з электрычнасцю, вядома, жарты кепскія, таму адразу вырашыў выклікаць спецыяліста. Ведаючы, якія сюрпрызы мяне могуць чакаць ад работнікаў ЖЭКа, вырашыў у такой важнай справе «на авось» не спадзявацца, таму запрасіў прыватніка.

Той не прымуся сябе доўга чакаць, і праз паўгадзіны ўжо на парозе стаяў ветлівы мужчына ў чыстым камбінезоне з чамаданчыкам у руках. Стаіць, не хістаецца, без ранішняга перагару, твар звычайнага колеру. Павітаўся, агледзеў што да чаго і адразу ўзяўся за працу. Але, аказалася, не так усё проста. Праваждаўся ён доўга, ажно змакрэў, а потым і заўляе:

— Тут без гарэлкі не абысціся...

Вось, думаю, і праявіў ён сваю сутнасць. Прыватнік прыватнікам, а «жэкаўскія» перажыткі ўзялі верх. Атрымліваецца, у справе аказання паслуг насельніцтву ад гэтага нікуды не дзецца. А дома, як на тое ліха, ні кроплі спіртнога. Давядзецца патурбавацца. Хутка апранаюся і выбягаю за дзверы.

— Вы куды? — чую ў сябе за спінай.

— Як куды? — вяртаюся я назад. — Па гарэлку! Хутка буду.

— А дзе вы яе возьмеце?

— Як дзе? — дзіўлюся. — Побач — некалькі прадуктовых крам.

— А пры чым тут прадуктовыя крамы? — тут ужо дзівіцца электрык.

— А куды мне яшчэ ісці? Не ў гіпермаркет жа дзеля такой драбязы.

Майстар паціснуў плячыма, але нічога не сказаў. Маўляў, ваша справа.

— Адно браць ці дзве? — пытаюся, каб ужо гарантавана другі раз не бегчы.

— Ды не, — адказвае электрык, — хопіць адной.

— Аддаяце перавагу пэўнай назве ці браць што будзе?

Электрык зірнуў неяк коса:

— Бярыце, што знойдзеце. Галоўнае, каб добра гарэла.

— Амагар моцнага? Не любіце паніжаць градус. Паважаю ваш выбар!

Майстар зусім прыпыніў сваю работу і пазірае ўжо не сваімі вачыма. А потым мяняецца ў твары і, ледзь не смеючыся, пытаецца:

— Вы якую гарэлку маеце на ўвазе?

— Звычайную, саракаградусную...

— Усё зразумела. А мне для працы патрэбна газавая — клеми спаяць.

Тут я ўжо не стрымаўся ад смеху. Вось, думаю, сам таго не жадаючы, з прыстойнага чалавека ледзь не зрабіў выпівоху. Выходзіць, нельга па сабе ўсіх мераць!

Віталь ЖУРАЎСКИ

Анатоль ЗЭКАЎ  
Ноч з Караткевічам

Гамер мне так чытаў  
калісьці «Іліяду»...

Я сёння з Караткевічам начую...  
Я заўтра з Караткевічам начую.

Аксана Спрынчан

Я сёння з Караткевічам начую.  
Гамер на сон чытае «Іліяду»...  
Гамера, праўда, я зусім не чую,  
бо Караткевічу ўсё ж болей рада.

І чую муж мяне альбо не чую,  
ды мушу я сказаць яму ўсю праўду:  
я й заўтра з Караткевічам начую,  
а можа быць, яшчэ і паслязаўтра.



Малюнак Алега Карповіча.

Выходзіць з 1932 года



Заснавальнікі:  
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,  
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў  
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова  
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар  
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная  
калегія:  
Тацяна Арлова  
Алесь Бадак  
Дзяніс Барсукоў  
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гіламедаў  
Вольга Дадзімава  
Жана Запартыка  
Анатоль Казлоў  
Анатоль Крэйдзіч  
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч  
Вячаслаў Нікіфараў  
Мікалай Чаргінец  
Іван Чарота  
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:  
Юрыдычны адрас:  
220013, Мінск,  
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а  
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:  
220034, Мінск, вул. Захарова, 19  
E-mail: lim\_new@mail.ru  
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:  
галоўны рэдактар — 325-85-25  
намеснік галоўнага  
рэдактара — 377-99-72

адказны сакратар — 377-99-72  
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98  
аддзел прозы і паэзіі — 317-20-98  
аддзел мастацтва — 317-20-98  
бухгалтэрыя — 287-18-14

Выходзіць раз на тыдзень  
у пятніцу.

Падпісныя індэксы:  
63856 — індывідуальны;  
63815 — індывідуальны льготны  
для настаўнікаў;  
638562 — ведамасны;  
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай  
рэгістрацыі сродку масавай  
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,  
выданае Міністэрствам  
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:  
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова  
«Выдавецкі дом "Звязда"».  
Дырэктар — галоўны рэдактар  
Павел Якаўлевіч СУХАРУКАЎ  
Нумар падпісаны ў друк  
18.06.2020 у 11.00  
Ум. друк. арк. 3,72  
Наклад — 916

Друкарня Рэспубліканскага  
унітарнага прадпрыемства  
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»  
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004  
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1.  
Індэкс 220013

Заказ — 1796  
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12  
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным  
выглядзе (праграма Microsoft Word),  
не вяртаюцца і не рэцензуюцца.  
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць  
з меркаваннямі аўтараў публікацый.